

Lauryno Ivinskio augalų ir grybų genčių vardai Povilo Matulionio *Žolyne*: Lauryno Roko Ivinskio 210-osioms gimimo metinėms

ALBINA AUKSORIŪTĖ

Lietuvių kalbos institutas

ANOTACIJA

Straipsnyje nagrinėjami 142 L. Ivinskio augalų ir grybų genčių vardai, pateikti pirmame Lietuvoje išspausdintame botanikos terminų žodyne – Povilo Matulionio parengtame augalų vardyne *Žolynas. Dalys II. Lietuvos augalų žodynas ir augalų taisyklės* (1906), nustatomi L. Ivinskio augalų ir grybų genčių vardų kūrimo būdai, naujadarų darybos priemonės ir motyvacija, nagrinėjami vardai lyginami su L. Ivinskio rankraštyje *Prigimtūmenė* vartojamais tų pačių genčių vardais ir *Lietuviškame botanikos žodyne* pateiktais L. Ivinskio vardais, nustatoma, kurie augalų ir grybų genčių vardai įsigalėjo vartosenoje.

ESMINIAI ŽODŽIAI: Laurynas Ivinskis, Povilo Matulionio *Žolynas*, augalų genčių vardai, grybų genčių vardai, motyvacija, naujadarai, dūriniai, galūnių vediniai, priesagų vediniai, priešdėlių vediniai

ABSTRACT

The article analyses 142 plant and mushroom genera names by Laurynas Ivinskis, which are presented in the first glossary of botanical terms published in Lithuania – the collection of plant names *Žolynas Dalys II. Lietuvos augalų žodynas ir augalų taisyklės* (1906) compiled by Povilas Matulionis. It identifies the methods of creation of plant and mushroom genera names applied by Ivinskis, the means and motivation of the formation of neologisms; the names analysed in the study are compared with the names of the same genera used in Ivinskis' manuscript *Prigimtūmenė* (Nature) and Ivinskis' names provided in *Lietuviškas botanikos žodynas* (Lithuanian Dictionary of Botany); it is determined which names of the genera of plants and mushrooms established themselves in general usage.

KEYWORDS: Laurynas Ivinskis, Povilas Matulionis' *Žolynas*, plant genera names, mushroom genera names, motivation, neologisms, compounds, inflectional derivatives, suffixal derivatives, prefixal derivatives

„Dabar suprask žmogau! Ir neužmiršk to, jog ir medej ir žolės wisokejs apsi-
rejškimajs pamoko tawį. Tiktaj mokikes ir atmink brąngintė pajautimus giwo-
liu ir žoliun! To rejkałauna iszmintis ir małonė, kajp dwė pagirtinas seseres,
drauge giwenąntes ir negalėntes parsiskirtė.“

(L. Ivinskis, *Pasauga*)

ĮVADAS

2020 m. rugpjūčio 15 d. per Žolinę minėjome 210-ąsias Lauryno Ivinskio (1810–1881) gimimo metines. Kaip rašo L. Ivinskio gyvenimo ir darbų tyrinėtoja Danutė Petkevičiūtė, „[D]idelius darbus sugeba įveikti tiktai raiškios asmenybės. Toks savo darbais prieš mus iškyla garbingas žemaitis Laurynas Rokas Ivinskis“ (Petkevičiūtė 2012: 11). Iš tiesų darbų nuveikta daug: jis pirmiausia minimas kaip pirmųjų lietuviškų kalendorių rengėjas ir leidėjas, išleidęs per 20 kalendorių, kuriuose skelbė to meto Lietuvos rašytojų kūrimus, mokslo populiarinamuosius straipsnelius, savo sukurtus didaktinius apsakymus ir eilėraščius, į lietuvių kalbą išvertė keletą grožinės literatūros kūrinių (D. Miltono, E. Jungo poemų ištraukas, K. Šmido apysaką *Genovaitė*, D. Defoe apysaką *Robinzonas Kruzas*) (plačiau žr.: Petkevičiūtė 1988; Mikšytė 1995: 3–14; Čiužauskaitė 2012: 137–146; Maskuliūnienė 2012: 147–160; Petreikis 2012: 76–136). L. Ivinskis rengė ir žodynus: lenkų–lietuvių kalbų žodyną (2060 psl.), rusų–lietuvių kalbų žodyną (1193 psl.) ir rusų–lietuvių–lotynų–lenkų kalbų žodyną (96 psl.) (plačiau žr.: Kruopas 1960: 191–198; Vitkauskas 1997: 29–32). Išlikę tik minėtų žodynų rankraščiai, tačiau didžiausią jo leksikografinį darbą – lenkų–lietuvių kalbų žodyną – 2010 m. publikavo kalbininkė Ona Kažukauskaitė, kuri pabrėžė, kad L. Ivinskis „<...> visą gyvenimą rašė žodynus. Jais, kaip ir kitais savo lietuviškais raštais liudijo, ką, matyt, jau seniai buvo apsisprendęs: puoselėti gimtąją kalbą, teigti ją esant didžiąja tautos vertybe“ (Kažukauskaitė 2010: IX).

Dar viena sritis, kuria domėjosi L. Ivinskis ir paliko darbų, yra gamtos mokslai. Didžiausias išlikęs gamtos mokslų darbas yra jo rankraštis *Prigimtūmėnė turentė sawieje daliĵkus žemies, žoliun ir giwunun su parodimu anun wartojimo* (*Spis mineralów, roślin i tworów żyjących (zwierzęcych)*) (toliau – *Prigimtūmenė*). Tai mokslinis dviejų dalių veikalas, parašytas apie 1870 m. ir saugomas Lenkijos mokslų akademijos bibliotekoje Krokuvoje. Pirmoje dalyje *Žemėmina* L. Ivinskis pateikia mineralogijos dalykų aprašą, o antroje dalyje *Žolėmina* – sisteminį grybų ir augalų vardyną, kuriame

pateikta 218 šeimų ir daugiau kaip 2520 genčių lietuviškų vardų ir jų atitikmenų lotynų, lenkų ir vokiečių kalbomis (plačiau žr.: Jankevičius, Jankevičienė 1962: 151–163; Auksoriūtė 1998: 102–110; Auksoriūtė 2004: 127–149). L. Ivinskis darbe *Pasauga*, kurios 1876 m. buvo išspausdintas tik vienas egzempliorius, nes caro cenzūra neleido tiražuoti, pirmą kartą išskėlė gamtos apsaugos klausimą (plačiau žr. Tyla 1995: 395–400). Leidinio pradžioje jis rašo:

„PASAUGA. Kiek wieno giwo sutwierimo, turenzio prigimtą jautrumą, taj ira: pamokimaj, kaip rejke pasigajlietinaj apsi-ejtė su ašzwinejs ir kitajs giwolejs, idant anus pagirtinu budu wartotė“ (Ivinskis 1995: įklia).

Kalbininkams įdomūs ne tik L. Ivinskio leksikografiniai darbai ar kiti rankraščiai, kuriuose galima rasti su kalba susijusių dalykų, bet ir jo įvairūs gamtos mokslų darbai, nes juose gausu L. Ivinskio sukurtų lietuviškų terminų. Terminologas Jonas Klimavičius apie L. Ivinskio naujadarus rašė:

„<...> plačiau susipažinęs su Ivinskio naujadaros užmojais ir rezultatais (net labai gausios visiškai individualios ir sunkiai suvokiamos ar visai nesuvokiamos motyvacijos), tos naujadaros tam tikra sėkme, taip pat pastangomis jo rankraštinius tinkamesnius naujadarus dabar įtvirtinti, susimąstai: toks drąsus, viltingas darbas, toks gyvas, gairus šaltinis lietuvių kalbos priespaudos laikais <...>“ (Klimavičius 2010: 144).

Šio tyrimo tikslas – remiantis aprašomuoju ir gretinamuoju metodais išanalizuoti 142 L. Ivinskio augalų ir grybų genčių vardus, pateiktus pirmame Lietuvoje išspausdintame botanikos terminų žodyne – Povilo Matulionio parengtame augalų vardyne *Žolynas. Dalys II. Lietuvos augalų žodynas ir augalų taisyklės* (1906) (toliau – *Žolynas*). Siekiant šio tikslo keliami uždaviniai: nustatyti L. Ivinskio augalų ir grybų genčių vardų kūrimo būdus, naujadarų darybos priemones ir motyvaciją, palyginti nagrinėjamus vardus su *Prigimtūmenėje* vartojamais tų pačių genčių vardais ir *Lietuviškame botanikos žodyne* pateiktais L. Ivinskio vardais, nustatyti, kurie augalų ir grybų genčių vardai įsigalėjo vartosenoje ir dabar vartojami.

P. Matulionis į *Žolyną* įtraukė 716 augalų ir grybų genčių ir apie 2000 rūšių vardų (plačiau žr. Auksoriūtė 2019: 1–9). Šiame žodyne galima rasti 142 augalų ir grybų genčių vardus, paimtus iš L. Ivinskio raštų. P. Matulionis nurodė, kad vienas iš jo vardyno šaltinių buvo L. Ivinskio „botaniški grybų ir dumblių“ piešiniai, jam suteikti Mečislovo Davainio Silvestravičiaus (*Ž* 3), tačiau grybų vardų su L. Ivinskio nuoroda yra tik 17, tad straipsnyje jie aptariami kartu su augalų genčių vardais.

Nomenklatūriniai botanikos pavadinimai, kaip ir kiti terminai, gali būti motyvuoti ir nemotyvuoti, tad trumpai aptartina motyvacijos sąvoka. Lietuvių kalbotyroje paprastai skiriamos trys motyvacijos rūšys: darybos (morfologinė), fonetinė (garsinė, imituojamoji) ir semantinė. „Fonetinė (garsinė) arba imituojamoji motyvacija remiasi tuo, kad žodžio fonetinė pusė betarpiškai reprodukuoja nekalbinius (gamtos, gyvių ar neartikuliuotus žmonių) garsus, susijusius su žymimuoju dalyku“ (Urbutis 2009: 72). Minimū atveju žodžio reikšmę atskleidžia fonetika. Semantinė motyvacija yra tada, kai žodis vartojamas perkeltine prasme, atsiranda nauja (metaforinė ar metoniminė) reikšmė (Urbutis 2009: 73; LKE 2008 123–124). Darybos motyvacija apibrėžiama kaip „žodžio ryšys su kitais žodžiais (ir žodžio dalimis), paaiškinančiais žodžio formaliosios sandaros parinkimą ir lemiančiais jo reikšmę“ (Jakaitienė 2010: 238), ji atsiranda dėl dalyko pavadinimo pagal kurį nors požymį.

Terminologijoje į terminų motyvaciją ir jos svarbą žiūrima nevienodai. Sergiuszas Grinev-Griniewiczus pabrėžia, kad motyvacija padeda lengviau suprasti ir išmokti atitinkamą sąvoką. Iš trijų pagrindinių motyvacijos tipų kuriant naujus terminus plačiausiai yra naudojamos struktūrinė ir semantinė motyvacijos. Struktūrinė motyvacija matoma žodžiuose, sudarytuose iš jau žinomų reikšminių dalių, jų struktūra rodo jų reikšmę. Semantinė motyvacija atsiranda žodžiuose, turinčiuose antrinę reikšmę, kuri gali būti numatoma remiantis pirmine reikšme (Grinev-Griniewicz 2011: 34).

Kitų terminologų motyvacija suprantama kaip formos motyvacija bei semantikos ir funkcijos motyvacija (Комарова 2009: 175). Kaip pastebi terminologas Vladimiras Leičikas, motyvacijos terminologijoje supratimas šiek tiek skiriasi nuo jos supratimo bendrojoje kalbotyroje. Terminų formos motyvacija suprantama kaip tos formos pasirinkimo paaiškinimas termino kalbiniu substratu – kalbos leksiniu vienetu. Kalbamoji motyvacija yra antrinė siejant su leksinio vieneto motyvacija, nes nemotyvuotas leksinis vienetas gali būti motyvuotu terminu. Formos atžvilgiu terminas gali būti motyvuotas, iš dalies motyvuotas, klaidingai motyvuotas ir nemotyvuotas. Terminų semantikos ir funkcijos motyvacija nustatoma tiesiogiai susiejant su objekto žymėjimu ir terminų vieta terminų sistemoje (Лейчик 2006: 39).

Jūratė Lubienė, nagrinėdama tarmėse vartojamus grybų vardus, rašo apie nemotyvuotosios (pirminės) ir motyvuotosios (antrinės) nominacijos tipus.

Pirmajam tipui ji priskiria sinchroniškai neskaidrius, išblukusios motyvuotės indigenuosius žodžius ir skolinius (Lubienė 2015: 26), o kaip motyvuotąją nominaciją supranta tokį nominacijos procesą, „kai sukuriamas tam tikrą realiją, tiksliau jos konceptą, reprezentuojantis nominacijos vienetas, kuris remiasi kitu ar kitais tos kalbos leksiniais vienetais arba turi onomatopėjinę formaliąją struktūrą“ (Lubienė 2015: 50).

Aurelija Gritėnienė ištyrė augalų pavadinimų motyvaciją šiaurės paeivėžiškių patarmėje. Pasak jos, „aptariant liaudies botanikos terminiją būtina kalbėti apie darybos ir semantinę motyvaciją“, ji laiko visus priesaginiu būdu sudarytus, sudurtinius ir sudėtinius vardus, taip pat semantinio perkėlimo būdu sukurtus augalų vardus motyvuotais, jei jų darybos pamatas yra aiškus (Gritėnienė 2006: 28). A. Gritėnienė akcentuodama, kad pavadinimo motyvaciją dažnai lemia pats įvardijamasis dalykas, pabrėžia, kad „augalai turi ypač daug skiriamųjų požymių, tad ir jų pavadinimų motyvacija yra labai įvairi. Tačiau net ir šiuo atveju, kai pati kategorija sudaro prielaidas motyvacijos įvairovei, dažnai yra taip, kad pavadinimo pasirinkimą lemia ne tik esminis skiriamasis augalo požymis, bet ir atsitiktinės asociacijos, laki kalbos vartotojų fantazija ir kūrybingumas“ (Gritėnienė 2006: 27).

Pastarajai A. Gritėnienės minčiai reiktų pritarti, nes nagrinėjant L. Ivinskio sukurtus augalų vardus daugeliu atveju atsiskleidžia jo fantazija ir kūrybingumas. Straipsnyje analizuojant augalų ir grybų genčių vardus kalbama apie darybos ir semantinę motyvaciją.

AUGALŲ IR GRYBŲ GENČIŲ VARDAI

Priesagų vediniai

Didžioji dalis *Žolyne* duodamų L. Ivinskio lietuviškų augalų ir grybų genčių vardų yra jo paties sudaryti vardai, naujadarai sudaro apie 60 proc. visų minėtame žodyne pateiktų L. Ivinskio vardų, o apie 73 proc. jų yra priesagų vediniai. Produktiviausia priesaga, su kuria daugiausia sudaryta augalų ir grybų genčių vardų, yra *-enis*, *-ené*. Su priesaga *-enis* sudaryta 16 vedinių, daugumos jų daryba ir motyvacija aiški. A. Gritėnienė, nagrinėdama priesaginių augalų vardų motyvaciją, išskiria grupę vardų, kurie sudaryti pagal augalo vaisių, lapų ar žiedų panašumą į kokį nors tikrovėje esantį daiktą (Gritėnienė 2006: 58). Tokie vardai laikytini perkeltiniais

vardais, kuriems būdinga semantinė motyvacija. Minėtai grupei galima skirti šiuos vedinius, pvz.:

lot. *Cerinte* – *snapienis* (: snapas + -enis), plg. *skòntertis* Pr 233; *cerintė* BVŽ 79¹; vedinio motyvacija rodo, kad kažkokia augalo dalis yra panaši į snapą, šis požymis greičiausiai pasirinktas dėl pumpuro formos;

lot. *Coronilla* – *raženis* (: ražas + -enis), plg. *sùrklājnis* Pr 209; lot. *Coronilla vária* – *dvispalvis raženis* (Iv) LBŽ 104; *raženis* „daugiametė, rečiau vienametė žolė, dažn. pagulusiu stiebu. Lapai neporiniai plunksniški. Žiedai susitelkę į pažastines skėtiškos kekės ar galvutės pavidalo žiedynus“ VLEe;

lot. *Helianthemum* – *saulėnis* (: saulė + -enis), plg. *szwiłrùnis* Pr 181; lot. *Heliánthemum Chamaecistus* – *paprastasis saulėnis* (Iv, Mln) „(gr. *helios* – saulė ir *antheon* – gėlė; stambūs geltoni žiedai šviečia, kaip saulė“ LBŽ 164; *saulenis* BVŽ 149;

lot. *Libanotis* – *skarenis* (: skara + -enis); lot. *Libanótis montána* – žr. *Séseli Libanótis* LBŽ 197, *kalninis skarenis* [Iv, Mln] LBŽ 321; *skarenis* BVŽ 177; lot. *Libanotis montana* – *kalninis skarenis* „lapai plaukuoti, pailgai kiaušiniško kontūro, vieną ar du kartu plunksniški; pirmos eilės lapeliai gana platūs, dantyti arba plunksniškai suskaldyti, pleištiškais pamatais; žemiau esantys kotuoti; viršutiniai lapai smulkesni, mažiau skaldyti“ LF V 68.

Du grybai pavadinti pagal vaisiakūnių ir koto panašumą į tikrovėje esančius daiktus:

lot. *Clavaria* – *šukėnis* (: šukos + -enis), plg. *winėnis* Pr 63, lot. *Clavaria cristata* – *szukėnis szakótasis* F1-661; *žagarūnas* (P) „(lot. *clava* – buožė; grybo vaisiniai kūnai yra buožišku stiebelių pavidalo“ LBŽ 94;

lot. *Geoglossum* – *galvenis* (: galva + -enis), plg. *kùltuwėnis* Pr 63; *galvenis* VLEe; *Geoglossum sphagnophilum* – *kimininė kelmenė* „vaisiakūniai vidutinio dydžio, 5–6 cm aukščio, buožės, kuokos ar liežuvio pavidalo“ LGA 513.

Dar dviejų grybų genčių vardai nurodo koto ir kepurėlės išvaizdą, šie grybai pavadinti pagal išorines ypatybes:

lot. *Coprinus* – *gaurenis* (: gaurai „plaukai“ + -enis), plg. *juòdmina* Pr 68; *mėšlagrybis* (Mln, Mr), sin. *gaurenis* (Iv) „auga mėšlynuose“ LBŽ 102; lot. *Coprinus lagopus* – *ilgakotis mėšlagrybis* „kotas <...> baltai vilnotas, plaukuotas, plaušuotas, senas – lygus“ LGA 222;

lot. *Helvella* – *gniauztenis* (: gniauztas + -enis), plg. *gniauztėnis* Pr 65, lot. *Helvella Monachella* – *gniauztenis dēngtasis* F1-661; *bobausis* (Mr), sin. *gniauztenis*

¹ Pavyzdžiai pateikiami tokia tvarka: lotyniškas ir lietuviškas augalo ar grybo genties vardas iš P. Matulionio *Žolyno*, prie lietuviško vardo skliaustuose nurodomas pamatinis žodis ir darybos priemonė arba darybos sandai; vardas iš L. Ivinskio *Prigimtūmenės* ar grybų atlaso rankraščio F1-661, jei tokie rasti; LBŽ pateiktas vardas; dabar vartojamas vardas iš BVŽ, LF, LGA ar VLEe.

(Iv) LBŽ 166; lot. *Helvella crispa* – *garbanotoji alvytė* „kepurėlė 2–3 (4) cm skersmens, balno formos, iš kelių netaisyklingai susilanksčiusių skiaučių, balva, gelsva“ LGA 497.

Trys augalų genčių vardai sudaryti atsižvelgiant į augalo formą (*skleistenis*) ir lapų formą (*laiškenis*, *siaurenis*):

lot. *Herniaria* – *skleistenis* (: *skleistas* + *-enis*), plg. *lièkqndris* Pr 184; lot. *Herniaria glabra* – *skleistenis plikis* [Iv, Mln] „(lot. *hernia* – kila; seniau ši žolė buvo vartojama vaistams nuo kilos)“ LBŽ 167; *skleistenis* „vienametė arba daugiametė žolė su gulsčiais arba pagulusiais, labai gausiai šakotais stiebais. Lapai pražanginiai arba priešiniai, kiaušiniški, lancetiški arba širdiški“ VLEe;

lot. *Mercurialis* – *laiškenis* (: *laiškas* „2. ilgas siauras javo ar žolės lapas“ LKŽe + *-enis*), plg. *lajšzkėtis* Pr 150; *laiškenis* (Iv) LBŽ 220; *laiškenis* „lapai dažniausiai susitelkę viršutinėje stiebo dalyje, kotuoti, kiaušiniški ar plačiai lancetiški, dantytu arba rinčiuotu pakraščiu“ VLEe;

lot. *Sparganium* – *siaurenis* (: *siauras* + *-enis*), plg. *siaurōnis* Pr 120; *šiuŗpis* (Mln), sin. *saurenis* (Iv) „(gr. *sparganon* – kaspinas, juosta; augalų lapai kaspinių pavidalo)“ LBŽ 327; *šiuŗpis* BVŽ 281.

Dviejų augalų genčių vardų pamatinis žodis pasirinktas pagal skirtingus augalų požymius, o trečiojo – motyvacija neaiški:

lot. *Hottonia* – *griovenis* (: *griovys* + *-enis*), plg. *grōwienis* Pr 219; *Hottōnia palūstris* – *plunksnalapė griovenė* (Iv) LBŽ 171; *griovenė* „raktažolinių šeimos augalas, augantis pelkėse, grioviuose“ LKŽe; *griovenė* BVŽ 157; vardas nurodo augalo augimo vietą;

lot. *Myrica* – *vaškenis* (: *vaškas* + *-enis*), plg. *waszkuonė* Pr 145; *pajūrinis sotvaras* (PR), sin. *vaškenis* (Iv) „kilęs iš gr. *myron* – balzamas, nes šis augalas turi kvepiančių aliejų“. Lenk. *Woskownica europejska* LBŽ 228–229; *sotvaras* „iš tikrojo sotvaro gaunamas vaškas kvapioms žvakėms gaminti“ VLEe; augalo genties vardo motyvacija susijusi su jo paskirtimi;

lot. *Lotus* – *garždenis* (: *garždas* „žvyras“ LKŽe + *-enis*), plg. *dōbietris* Pr 207; *garždenis* (Iv) „panašus į dobilą“ LBŽ 203; *garždenis* „paprastasis garždenis (*Lotus corniculatus*) nereiklus sausų pievų ir ganyklų pašarinis augalas“ VLEe; šio genties vardo motyvaciją sunku atsekti.

Dviejų genčių vardai yra hibridai, jų pamatiniais žodžiais paimti skolin-ti augalų vardai:

lot. *Corydalis* – *rutenis* (: *rūta* + *-enis*); *rūtenis* (Iv) „(gr. *korydalis* – kuoduotasis vieversys, *korys* – šalmas; žiedo pentinas panašus į kuodą arba šalimą)“ LBŽ 105; *rūtenis* BVŽ 97;

lot. *Ligularia* – *papalenis* (: papalis, žr. la. *papele* „topolis“ LKŽe + -enis, lot. *Populus*, *pēplē*, *pāpelis* Pr 146), lenk. *popelnik*; plg. *jūmas* Pr 255; *sibirinė liežu- vė*, sin. *pepelenis* (Iv, St) „(lot. *ligula* – liežuvėlis; kraštiniai žiedyno, galvutės, žiedai liežuviniai)“ LBŽ 198; *ligularija* BVŽ 177.

Priesagos *-enė* vedinių pateikta tik septyni, šių genčių vardu aiškus ir pamatinis žodis, ir motyvacija. Keturių šios vedinių grupės augalų genčių vardai sudaryti atsižvelgiant į augalų išorines ypatybes:

lot. *Malaxis* – *laibene* (: laibas + -enė), plg. *silpnis* Pr 139; *laksva* (PR), sin. *lai- benė* (Iv) LBŽ 211; *gedutis* BVŽ 188; lot. *Malaxis monophyllos* – *vienalapis ge- dutis* „žiedynas 8–30 cm ilgio, laibas, gausiažiedis“ LRK 575, orchidėjinių šei- mos augalas taip pavadintas dėl žiedyno formos;

lot. *Meessia* – *šerene* (: šerys + -enė), plg. *akiētūwēnis* Pr 109; *dantjunga* (P), sin. *šerenė* (Iv, Mln) LBŽ 215; *mesija* BVŽ 192; lot. *Meessia uliginosa* – *pelkinė me- zija* „akrokarpinė žaliuojanti samana. Stiebas status, 1–4 cm aukščio, paprastas arba puokštėtai šakotas. Lapai išsidėstę 8 eilėmis, stiebo viršūnės link pamažu didė- jantys, nuo lancetiško pagrindo pamažu susiaurėję, buka viršūne“ LRK 349; pamatinis žodis pasirinktas dėl augalo išvaizdos – stataus šakoto stiebo;

lot. *Ophioglossum* – *varpene* (: varpa + -enė), plg. *liežuvenė* Pr 116; lot. *Ophio- glóssum vulgátum* – *vienalapė driežlielė* (P) „(gr. *ophis* – žaltys ir *glossa* – liežu- vis; šio paparčio vaisinis lapas panašus į žalčio liežuvį)“ LBŽ 239; *driežlielė* BVŽ 210; *driežlielė* „sporifikuojanti dalis varpos pavidalo“ LF I 20;

lot. *Pulsatilla* – *lenktene* (: lenktas + -enė); lot. *Pulsatilla* žr. *Anemone* LBŽ 287, *plukė* LBŽ 22; *šilagėlė* BVŽ 246; *šilagėlė* „žiedai pavieniai dideli“ VLEe; lot. *Pulsatilla pratensis* – *pievinė šilagėlė* „žiedkočiai sulenkti, vaisių pribrendimo metu status, pailgėję. Žiedai iš pradžių nulinkę, paskui status“ LF III 398, 400.

Du augalų genčių vardai nurodo augalo augimo vietą:

lot. *Leersia* – *ravene* (: ravas „griovys“ + -enė), plg. *rawēnis* Pr 122; *ravenė* (Iv) „[auga] šlapiose vietose, krantuose“ LBŽ 242; *ravenė* BVŽ 174;

lot. *Leotia* – *kelmene* (: kelmas + -enė), plg. *gėlmina* Pr 65; lot. *Leotia lubrica* – *drebulinė gelsvuolė* „auga pavieniui, grupelėmis, drėgnuose, žolėtuose miškuose, mėgsta ažuolo, skroblo, eglės bendriją“ LGA 514;

vienas vedinys sudarytas įvardijant vidinę augalo ypatybę:

lot. *Valerianella* – *sultene* (: sultys + -enė), plg. *klājnis* Pr 252; *sultenė* (Iv, Mln) LBŽ 365; *sultenė* BVŽ 307; šio augalo stori ir sultingi lapai.

Apžvelgus *Žolyne* pateiktus L. Ivinskio su priesaga *-enis*, *-enė* sudarytus genčių vardus, galima pastebėti, kad jie skiriasi nuo *Prigimtūmenėje* L. Ivinskio teikiamų vardų, tas pats genties vardas abiejuose šaltiniuose yra tik

gniaužtenis, vienos genties vardo skiriasi giminė *ravenė* Ž ir *ravenis* Pr, o dar trijų vardų pamatiniai žodžiai tie patys, tik skiriasi priesagos: *laiskenis* Ž ir *laisketis* Pr, *siaurenis* Ž ir *siauronis* Pr, *vaškenis* Ž ir *vaškuonė* Pr. Beveik pusė aptartų augalų ir grybų genčių vardų (11 vardų) iš Žolyno pateko į LBŽ, įsigalėjo vartosenoje, o 12 genčių vardų dabar vartojami kitokie (lot. *Cerinthē* – *cerintė*, lot. *Clavaria* – *žagarūnas*, lot. *Coprinus* – *mėšlagrybis*, lot. *Helvella* – *alvytė*, lot. *Myrica* – *sotvaras*, lot. *Sparganium* – *šiurpis*, lot. *Ligularia* – *liguliarija*, lot. *Leotia* – *gelsvuolė*, lot. *Malaxis* – *gedutis*, lot. *Meessia* – *mesija*, lot. *Ophioglossum* – *driežlielė*, lot. *Pulsatilla* – *šilagėlė*). L. Ivinskis su priesaga *-enis*, *-enė* daugiausia vedinių sudarė ir *Prigimtūmenėje* (plačiau žr. Auksoriūtė 2000: 82).

Žolyne su L. Ivinskio nuoroda pateikti devyni priesagos *-ena* vediniai, daugumos jų pamatiniai žodžiai ir motyvacija aiškūs:

lot. *Cetraria* – *kerpena* (: *kerpė* + *-ena*); plg. *sklejdmenis* Pr 76; *kerpena* (Iv, Mln) „(lot. *cetra* – mažas odinis skydas; kai kurių rūšių suplokštintas kūnas panašus į skydą)“ LBŽ 81; *kerpena* – „*Parmeliaceae* šeimos kerpių gentis“ VLEe; šio vardo motyvacija sietina su taksonomine priklausomybe;

lot. *Hieorochloa* – *žalvena* (: *žalvas* + *-ena*), plg. *žalwėnis* Pr 123; *zabražolė* (Gr), sin. *žalvenė* (Iv) „(gr. *ieros* – šventas, *chlōe* – želmuo, žolė)“ 169 LBŽ; *stumbražolė* BVŽ 155; vardas nurodo augalo spalvą;

lot. *Myosurus* – *strugena* (: *strugus* „striukas“ + *-ena*), plg. *strūguras* Pr 161; lot. *Myosūrus minimus* – *mažoji strugena* (Iv) „(gr. *mys* – pelė ir *ura* – uodega; vaisių varpa panaši į pelės uodegą)“ LBŽ 228; *strugena* BVŽ 201; vardas sudarytas pagal išorinį augalo požymį – vaisių varpos formą;

lot. *Polygonum* – *rietena* (: *rietė* „medžio surietėjimas, gumbas“ LKŽe + *-ena*), plg. *rūgtis* Pr 157; *rūgtis*, sin. *rietena* (Iv) „(gr. *polys* – daug ir *gony* – sąnarys, bamblys; augalo stiebas ryškiai bambliuotas)“ LBŽ 270; *rūgtis* BVŽ 237; vedinio motyvacija susijusi su išoriniu augalo požymiu – augalo stiebo išvaizda;

lot. *Radiola* – *griovena* (: *griova* + *-ena*); plg. *pròlinis* Pr 167; lot. *Radiola linoides* – *lininė žarotūnė* (P) „(lot. *radiola* – mažiškas žodžio *radius* – spindulys; augalas spinduliškai šakojasi)“ LBŽ 291; *žarotūnė* BVŽ 249; vardas sudarytas atsižvelgiant į augalo augimo vietą, nes jis auga drėgnose (laikinais užliejamose) nedidelėse vandens telkinių pakrančių, laukų, ganyklų, kelių lomose;

lot. *Scilla* – *gretena* (: *greta* „eilė, būrys“ + *-ena*), plg. *skilėtotis* Pr 132; *scylė* (P), sin. *gretenė* „(iš gr. *schizein* – skilti, nes svogūnėlio mėsingi lapai lengvai vienas nuo kito atskyta)“ LBŽ 315; *scylė* BVŽ 270; *scylė* „žiedai susitelkę žiedynstiebio viršūnėje į kekes, rečiau pavieniai“ VLEe; vardas, matyt, nurodo žiedų ir paties augalo augimo pobūdį, nes dažniausiai ne tik žiedai susitelkę į kekes, bet ir būreliais, o ne po vieną auga šis augalas;

lot. *Scleranthus* – *klestena* (: klėsti „12. vešėti, gerai augti, tarpti, klestėti“ LKŽe + -ena), plg. *pīłtrowis* Pr 184; *klėstėnė* (Iv) „(gr. *scleros* – sausas ir *anthos* – žiedas; apyžiedžio lapeliai turi sausos odelės pakraščius, atrodo, lyg būtų sudžiu- vę)“ LBŽ 316; *klėstėnė* VLEe; *klėstėnė* BVŽ 271; stiebas status arba gulščias, labai šakotas; šakos į visas puses išsikerojusios, taigi vedinys rodo augalo augi- mo pobūdį;

lot. *Scutellaria* – *glaudena* (: *glaudus* + -ena), plg. *nàszłwa* Pr 230; *kalpokė* (P), sin. *glaudena* (Iv, Mln) „(lot. *scutellum* – skydelis; žiedų taurelė turi skydo arba šalmo pavidalo išgaubimą)“ LBŽ 317–318; *kalpokė* „žiedai poromis išauga lapų arba pažiedlapių pažastyse, susitelkę į šluoteles arba varpas“ VLEe; darinio mo- tyvacija sietina su žiedų augimo pobūdžiu.

Dar vieno vedinio pamatinis žodis numanomas, tačiau jo motyvacija neaiški:

lot. *Dipsacus* – *veltena* (: *velti*, *veltas* ? + -ena), plg. *sqnłwarsis* Pr 25; *karšulis*, sin. *veltenė* (Iv), *veltena* (Mln) „(gr. *dipsao* – trokštu; suaugę savo pamatais priešpriešiniai augalo lapai sudaro aplink stiebą taurelę, kurioje renkasi lietaus vanduo, suprask, troškuliui nuraminti)“ LBŽ 123; *karšulis* „vaisius – ketur- briaunis plaukuotas lukštavaisis“ VLEe;

Palyginus *Žolyne* pateiktus L. Ivinskio vardus ir *Prigimtūmenėje* įtrauktus tų pačių augalų ar grybų genčių vardus matyti, kad jie skiriasi, tik vieno vardo paimtas tas pats darybos pamatas – *žalvena* Ž ir *žalvenis* Pr. Iš *Žo- lyne* pateiktų L. Ivinskio priesagos -ena vedinių dabar vartojama tik *ker- pena* ir *strugena*.

Kartu aptartini priesagų -ūnė, -ūnis ir -ūnas vediniai. *Žolyne* rasti ketu- ri priesagos -ūnė vediniai:

lot. *Lemanea* – *nerune* (: *nerti*, *neria* + -ūnė); plg. *griėdminis* Pr 94; lot. *Lemanea fluviatilis* – *upinė nerūnė* (Iv, Mln), sin. *nerenės* (Iv, St) „tekančiame vandenyje, upėse ir upeliuose“ LBŽ 193; pamatinis žodis pasirinktas pagal augimo vietą ir pobūdį;

lot. *Polygonatum* – *vasarune* (: *vasara* + -ūnė), plg. *kantūtėwis* Pr 131; *baltašaknė* (K), sin. *vasarūnė* (Iv) „(gr. *polys* – daug ir *gony* – sąnarys, mazgas; šakniastie- biai ryškiai nariuoti, lyg mazguoti)“ LBŽ 269; *baltašaknė* BVŽ 237; augalas pa- vadintas pagal jo žydėjimo laiką;

lot. *Sanicula* – *girune* (: *giria* + -ūnė), plg. *lemiėtras* Pr 191; lot. *Sanicula euro- paea* – *paūksminė girūnė* [Iv] „ūksminguose miškuose, krūmuose, ne retai“ LBŽ 311; *girūnė* BVŽ 266; genties vardas nurodo augalo augimo vietą;

lot. *Malcolmia* – *vejune* (: *vėjas* + -ūnė); lot. *Malcólmia africána* – *afrikinė mal- kolmija* [P], sin. *vėjūnė* (Iv, Mln) LBŽ 211; *malkolmija* BVŽ 188; šio augalo genties vardo motyvaciją galima tik nuspėti, gal jis sietinas su rūšimi – *pajūrine malkolmija*, augančia pajūryje, kur siaučia vėjas.

Prie šių genčių vardų reikėtų aptarti ir vieną hibridą, kurio darybos pamatas yra skolinys, vartotas L. Ivinskio:

lot. *Holcus – tomkune* (: tomka + -ūnė, plg. *Anthoxanthum odoratum – kvapioji gardūnytė* [P], sin. *tomka* (Iv), lenk. *Tomka wonna* LBŽ 25), plg. *wilnumiē* Pr 122 (123); *vilnūnė*, sin. *tomkinė* (Iv) „(ši žolė ištraukianti rakštis)“ LBŽ 170; *vilnūnė* BVŽ 156.

Minėtinas dar vienas priesagos -ūnė vedinys *dygūnė*, kuris *Žolyne* nurodytas kaip L. Ivinskio sukurtas vardas, tačiau LBŽ jau prie šio vardo duodama Jurgio Ambraziejaus Pabrėžos nuoroda. Patikrinus šios augalo genties vardą J. A. Pabrėžos *Taisliuje augyminiame*, nustatyta, kad šį vardą pateikė J. A. Pabrėža, tad, matyt, P. Matulionis suklydo, prie šio genties vardo pateikdamas L. Ivinskio nuorodą:

lot. *Torllis – dygune* (Iv), plg. *sājtlietis* Pr 195; *Tórilis Anthriscus – builinė dygūnė* (P), sin. *skudrūnas* (Iv, Mln) LBŽ 349; *Tórilis – diguuny* (~ *dygūnė*) TA I 336 (198).

Priesagos -ūnis vediniais grybų gentys įvardytos pagal vaisiakūnių požymius, pirmasis nurodo jų dydį, o antrasis – formos panašumą į ausį:

lot. *Marasmius – mažūnis* (: mažas + -ūnis); *mažūnis* (Iv, Mln), sin. *smulkenės* (Iv, St) „(gr. *maraino* – išdžiūstu, išnykstu; šių grybų vaisiniai kūnai tokie smulkučiai, lyg būtų išdžiūvę, sunykę)“ LBŽ 213; lot. *Marasmius oreades – lauminis mažūnis* LGA;

lot. *Peziza – ausūnis* (: ausis + -ūnis), plg. *ausūnis, bobaūsis* Pr 64; lot. *Peziza coccinea – ausūnis, bobaūsis* F1-661; *ausūnis* (Mln) LBŽ 253; *ausūniniai* „ausūnių vaisiakūniai <...> dubenėlio ar lėkštelės formos“ VLEe.

Rasti du priesagos -ūnas vediniai:

lot. *Cucubalus – vogūnas* (: uoga + -ūnas), plg. *uogmiēnis* Pr 182; lot. *Cucubalus báccifer – uoginė krūmsargė* (P), sin. *vogūnas* (Iv) „žolė vietomis vartojama lapienei virti“ LBŽ 109; *krūmsargė* BVŽ 102; augalo genties vardas sudarytas pagal vaisiaus tipą;

lot. *Geum – bajorūnas* (: bajoras + -ūnas); plg. *ragūtlas, bajorūnas* Pr 203; *žiognagė* (P), sin. *bajorai* (Iv), *bajorūnas* (Iv) „(gr. *geyo* – kvepiu; augalo šaknys kvepia)“ LBŽ 155; *žiognagė* BVŽ 142; kaip pastebi A. Gritėnienė, „lietuvių tarmėse užrašyta nemažai augalų vardų, turinčių šaknį *bajor-* <...>. Bendras visų šių augalų požymis – mėlyni, violetiniai ar tamsiai raudoni žiedai, kurių spalva ir motyvuoja pavadinimų gausą (plg. mitus apie tariamai mėlyną bajorų luomo kraują ir pan.)“ (Gritėnienė 2006: 87).

Palyginus *Žolyne* pateiktus -ūnė, -ūnis ir -ūnas vedinius su *Prigimtūmenėje* duodamais aptariamų genčių vardais, matyti, kad *Prigimtūmenėje* įvar-

dytos septynios gentys, kurių vardai skiriasi nuo *Žolyne* teikiamų vardų, išskyrus vieną – *ausūnį*. Atkreiptinas dėmesys, kad *Prigimtūmenėje* antroji pagal produktyvumą L. Ivinskio naujadarų priesaga yra *-ūnis*, kuri būdinga žemaičių tarmei (plačiau žr. Auksoriūtė 2000: 86–89). Dabar vartojami tik dviejų augalų (*girūnė* ir *nerūnė*) ir dviejų grybų genčių (*ausūnis* ir *mažūnis*) vardai.

Dar išskirtina viena vedinių grupelė – priesagų *-ėmynas*, *-minas* ir *-menė* vediniai. Du grybų genčių vardai motyvuoti pagal kepurėlių apačios ypatybes:

lot. *Boletus* – *skilemynas* (: skylė + *-ėmynas*), plg. *skilièmina* Pr 67, lot. *Boletus perennis* – *skilièminis twērantēsis* F1-661; *baravykas*, sin. *skilemynas* (Iv, Mln) LBŽ 50; lot. *Boletus edulis* – *baravykas*, *tikrinis baravykas* LGA 49;

lot. *Hydnum* – *dygminas* (: dygus + *-minas*), plg. *digminīs* Pr 66, lot. *Hydnum Auriscalpium* – *digminīs smūlkēsis* F1-661; *dyglutis*, sin. *dygminas* (Iv, Mln), *dyguoneitis* (Iv, St) LBŽ 172; *Hydnum repandum* – *raukšlētasis dyglutis* „apatinėje [kepurėlės] pusėje balsvi, gelsvi, minkšti, trapūs naujagimiai dygliai“ LGA 408.

Priesagos *-menė* vedinių motyvacija skirtinga: vienas genties vardas nurodo augalo spalvą, o kita gentis įvardyta pagal augimo vietą:

lot. *Digitalys* – *rusmenė* (: rusti ? + *-menė*), plg. *ruswēnis* Pr 222; lot. *Digitalis* – *rusmenė* (Iv, Mln), sin. *rusenės* (Iv, St) LBŽ 121; *rusmenė* „žiedai susitelkę į viršūnines, dažniausia varpos pavidalo vienašales kekes. Vainikėlis geltonas, raudonas, violetinis, rausvas, neretai kelių spalvų, išmargintas dėmėmis, vamzdelio arba varpelio pavidalo“ VLEe;

lot. *Salvinia* – *pludmenė* (: plūda „srovė“ LKŽe + *-menė*), plg. *plūduris* Pr 117; lot. *Salvinia natans* – *plūstis* (Iv, Gr), sin. *plūdmenė* (Iv, Mln) LBŽ 310; *plūstis* BVŽ 265; *plūstis* „auga stovinčiuose ir lėtai tekančiuose gėluosiuose vandenyse“ VLEe.

Prigimtūmenėje trečioji pagal produktyvumą priesagų darybos naujadarų grupė yra sudaryta su priesagomis *-menis*, *-minis*, *-mina* ir įvairiais jų variantais (plačiau žr. Auksoriūtė 2000: 90–92), tačiau iš *Žolyne* pateiktų L. Ivinskio genčių vardų galima tik keturis vardus priskirti šiai vedinių grupei, o *Prigimtūmenėje* šioms gentims įvardyti pateikti naujadarai su kitomis priesagomis, nors trijų vardų darybos pamatas tas pats.

Dviejų priesagos *-einis* vedinių aiškus ir darybos pamatas, ir motyvacija, šie genčių vardai vartojami ir dabar:

lot. *Echium* – *ežėinis* (: ežys + *-einis*), plg. *brąnszwas* Pr 232; lot. *Échium vulgare* – *paprastasis ežėinis* (Iv, Mln) LBŽ 127; *ežėinis* „lapai lygiakraščiai, lance-

tiški, plaukuoti“ VLEe; augalas visas apaugęs dvejopais plaukeliais – vieni ploni, priglude, kiti šiurkštūs, statūs, ilgi, išaugę iš baltų kauburėlių, tad ir pasirinktas perkeltinis vardas pagal panašumą į ežį;

lot. *Fucus* – *guveinis* (: *guvus* + *-einis*), plg. *pùslietis* Pr 96; lot. *Fúcus vesiculósus* – *pùslétasis guveinis* (Iv) „Baltijos jūros dugne, litoralinėje ir sublitoralinėje srityje dažnai sutinkami rudieji dumbliai. Bangų gausiai išmetami į paplūdimį“ LBŽ 147; *guveinis* „prie substrato prisitvirtina rizoidais arba laisvai plūduriuoja“ VLEe; dumblis pavadintas pagal jo požymį – galimybę laisvai plūduriuoti.

Neaiškios darybos ir motyvacijos priesagos *-einė* vedinys *keleinė* nepapoulė į terminografinius šaltinius, o Valstybinės lietuvių kalbos komisijos Terminologijos pakomisės siūlymu šio augalo gentis įvardyta L. Ivinskio naujadaru iš *Prigimtūmenės*:

lot. *Glaucium* – *keleine* (: *kelias* ? + *-einė*), plg. *wājklas* Pr 175; *vaiklas* „aguoninių (Papaveracea) šeimos augalų gentis“ LTB (dar žr. Auksoriūtė 2008: 132–141).

Dar 14 priesagų vedinių sudaryta su skirtingomis priesagomis, 10 iš jų motyvaciją galima atsekti, pvz.:

lot. *Daedalea* – *vinguris* (: *vingis* + *-uris*), plg. lot. *Daedalea quercina* – *wingurīs anžuolinis* F1-661; *Daedálea cinérea* – *pilkasis vinguris* (Iv) „šio grybo vaisinio kūno apačia vingiuotai išvagota, lyg labirintas“ LBŽ 115; *Daedalea quercina* – *qžuolinis vinguris* „vaisiakūniai kamštiški, šoninių kepurėlių pavidalo, paviršius nelygus, rievėtas, šiurkštus <...>“ LGA 414; grybas pavadintas pagal vaisiakūnio formą;

lot. *Echinosperrum* – *žiaudrinys* (: *žiaudrus* „šiurkštus, kietas“ LKŽe + *-inys*), plg. lot. *Echinosperrum Lappula* žr. *Lappula echinata* LBŽ 127, *gudinis žiaudrinys* [Iv, Mln] LBŽ 189; lot. *Lappula* – *žiaudrinys* „vaisiai kibūs kaip varnalėšos“ BVŽ 171; vardas nurodo išorinę augalo vaisiaus ypatybę;

lot. *Fontinalis* – *nertve* (: *nertis* ((Iv, St) LBŽ 80) + *-vė*), plg. *pasrowėnis* Pr 111; *Fontinális antipyrėtica* – *tribriaunė nertvė* „stovinčiame ir tekančiame vandenyje, ant akmenų ir pasinėrusių medžių šaknų dažnai sutinkama samana“ LBŽ 145; *nertvė* BVŽ 133; pamatiniu žodžiu paimtas kito augalo vardas, nes abu augalai gyvena vandenyje;

lot. *Fritillaria* – *karunuone* (: *karūna* + *-uonė*), plg. *sąnswadis* Pr 134; *margutė* (P), sin. *karūnenė* (Iv) LBŽ 147; *margutė* „lapai pražanginiai arba viršutinėje stiebo dalyje susitelkę į menturius“ VLEe; šiuo atveju akivaizdi semantinė motyvacija, augalas pavadintas pagal žiedyno formos panašumą, nes šio augalo rūšies – *daugiažiedės margutės* – virš žiedų iškyla kuokštas pailgų viršutinių lapų, mentūriškai išsidėsčiusių ant stiebo;

lot. *Hypopitys* – *glusne* (: *glusti* „glaustis, lipte prilipti“ LKŽe + *-nė*); lot. *Hypópitys multiflora* žr. *Monótropa Hypópitys* LBŽ 176, *miškinė gluosvė* (Iv), sin. *glusnės* (Iv, St), *glusnė* (Iv, Mln) „vienai paskiri augalėliai, kurie ūksminguose

spzgl. miškuose po eglėmis stypso“ LBŽ 225; *gluosvė* BVŽ 198; pamatinis žodis pasirinktas pagal augalo augimo pobūdį;

lot. *Lythrum* – *raudoklis* (: raudas + -oklis), plg. *lakqntas* Pr 200; *raudoklė* (Iv), sin. *raudūnas* (Iv, St) „augalo žiedai raudoni, kaip kraujas“ LBŽ 208; *raudoklė* BVŽ 186; augalas pavadintas pagal būdingą požymį – žiedų spalvą;

lot. *Mucor* – *pelejas* (: pelėti, pela + -ėjas), plg. *peleijas* Pr 54; lot. *Múcor mucédo* – *paprastasis pelėsys*, sin. *pelėjas* (Iv, Mln) LBŽ 226; pamatinis žodis pasirinktas atsižvelgiant į pagrindinį genties požymį;

lot. *Myrrhis* – *garduoklis* (: gardus + -uoklis), plg. *gardōklis* Pr 195; lot. *Myrrhis odoráta* – *kvapioji garduoklė* (Iv) „mūsiškiam augalui tas vardas teikiamas todėl, kad jis kvapia kaip tikroji myra“ LBŽ 229–230; *garduoklė* „garduoklės aromatingos, anyžiaus kvapo“ VLEe; vardas nurodo vidinę augalo ypatybę – jo skleidžiamą gardų kvapą;

lot. *Plantago* – *gyslotis* (: gysla + -otis), plg. *ginslōczė* Pr 219; *gyslotis* (Iv) LBŽ 264; *gyslotis* „lapai susitelkę skrotele arba priešiniai“ VLEe; motyvacija sietina su augalo išorinėmis ypatybėmis, nes jo lapai turi aiškiai matomas gyslas;

lot. *Sisymbrium* – *garstinykas* (: garstinis (Iv) (*Bunias orientalis*) LBŽ 59 + -ykas), plg. *garstītininkas* Pr 179; *pikulė*, sin. *garstininkas* (Iv) LBŽ 324; *pikulė* VLEe; šio genties vardo pamatiniu žodžiu paimtas kitos genties vardas, o motyvacija remiasi augalų panašumu, nes abi gentys priklauso tai pačiai bastutinių šeimai.

Keturių augalų genčių vardų pamatinį žodį galima surasti, tačiau motyvacija sunkiau atsekama, matyt, ji susijusi su autoriaus individualia asociacija:

lot. *Dracocephalum* – *meilizė* (: meilus + -izis), plg. *lièqandra* Pr 230; *meilizė* (Iv, Mln), sin. *meilisa* (Iv, St) LBŽ 124; *žiomenė* „daugiametė, retai vienametė žolė stačiu arba pagulysiu stiebu. Lapai ištisiniai arba plunksniškai skiautėti. Žiedai susitelkę į menturius lapų pažastyse arba sudaro galvutės ar varpos pavidalo viršūninius žiedynus“ VLEe;

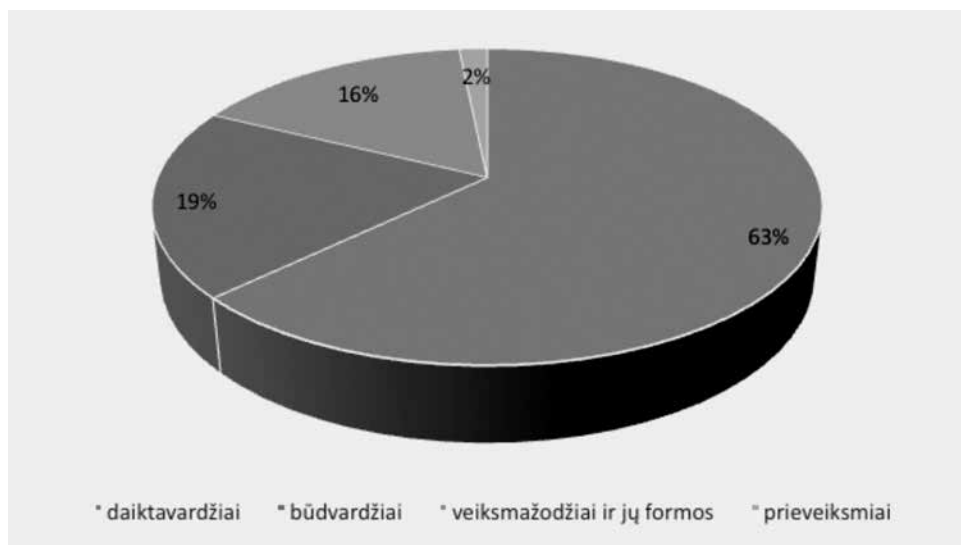
lot. *Epipogum* – *paskinis* (: paskui + -inis), plg. *pāskinis* Pr 140; lot. *Epipogum aphyllum* – *antbarzdė* (P), sin. *paskinis* (Iv, Mln) „žiedo lūpa nukreipta aukštyn“ LBŽ 132; *antbarzdė* „šakniastiebis mėsingas, šakotas. Stiebas gelsvas. Lapai maži, žvyniški, gelsvi. Žiedai netaisyklingi, 12–14 mm ilgio, nusvirę, kvapūs, po kelis sukrauti viršūninėje kekėje“ VLEe;

lot. *Eri neum* – *rudėtras* (: rūdė „rūda“ + -ėtras), plg. *rudiētras* Pr 48, lot. *Eri neum populinum* – *rudiētras papelinis* F1-661;

lot. *Heracleum* – *stumėnis* (: stumti, stumia + -ėnis), plg. *nerējwis* Pr 194; lot. *Heracleum sibiricum* – *lankinis barštis*, sin. *stumėnis* (Iv, Mln) LBŽ 167; *barštis* „tai dvimetės, kartais daugiametės, turinčios eterinių aliejų, menkos pašarinės vertės žolės. Užauga iki 150 cm, stiebas tuščiaaviduris, briaunotas, plaukuotas. Lapai plunksniški, apaugę šiurkščiais plaukeliais, jauni tinka maistui. Skėčių stipinai plaukuoti, vainiklapiai geltonai žalsvi“ VLEe.

Kaip matyti iš pateiktų genčių vardų, didžiosios daugumos priesaginių L. Ivinskio naujadarų, pateiktų *Žolyne*, pamatiniais žodžiais eina daiktavardžiai – 39 vediniai, gerokai mažiau pamatinių žodžių yra būdvardžiai bei veiksmažodžiai ir jų formos, atitinkamai – 12 ir 10 vedinių. Kaip procentiškai susiskirsto pamatiniai žodžiai, galima pamatyti 1 paveiksle.

1 pav. Priesaginių L. Ivinskio naujadarų, pateiktų *Žolyne*, pamatiniai žodžiai (proc.)

Apžvelgus priesaginius L. Ivinskio naujadarus ir juos palyginus su dabar vartojamais augalų ir grybų genčių vardais matyti, kad net 23 *Žolyne* pateikti L. Ivinskio vardai ir dabar yra vartojami, pvz.: *ežėinis, galvenis, garždenis, girūnė, gniaužtenis, kerpena, laiškėnis, nerūnė, sultėnė, strugena*.

Minėtini trys genčių vardai, kurių dabar vartojama kita giminės forma: *garduoklis* Ž ir *garduoklė* BVŽ 201, *griovenis* Ž ir *griovenė* BVŽ 157, *raudoklis* Ž ir *raudoklė* BVŽ 186, ir vienas genties vardas, kurio skiriasi tik galūnė – *klėstena* Ž ir *klėstenė* BVŽ 271.

Priešdėlių vediniai

L. Ivinskio sudarytų priešdėlių vedinių augalų ir grybų gentims įvardyti *Žolyne* yra tik penki. Su priešdėliu *pa-* sudaryti trys vardai, pirmųjų dviejų genčių vardų motyvacija neaiški, greičiausiai sietina su autoriaus individualia asociacija:

lot. *Cytisus – palepštis* (: pa- + lėpšti, lėpšta „tižti, glebti“), plg. *pāgausis* Pr 206; *palepštis* (Iv, Mln) LBŽ 114; *raipstas* BVŽ 106; *raipstas* „gausiai šakotas krūmas. Jaunos šakos briaunotos, kartais sparnuotos žalios. Lapai trilapiai. Žiedai po vieną arba po kelis susitelkę lapų pažastyse. Vainikėlis ryškiai geltonas, kartais rausvas arba oranžinis, rečiau kelių spalvų“ VLEe;

lot. *Hypochaeris – pasienis* (: pa- + siena), plg. *kòliētris* Pr 260; *džiugūnė* (PR), sin. *pasienis* (Iv, Mln), *posainis* (Iv, St) „(gr. *hypo* – po, dėl ir *choiros* – paršas; šiuos augalus paršai gerai ėda)“ LBŽ 176; *džiugūnė* BVŽ 160;

lot. *Psalliota – paplempis* (pa- + plempė „lot. *Collybia – plempė* (R, MI, N, Iv, K)“ LBŽ 99)), *šampionas*, plg. *nuometinis* Pr 68; *Psalliota campēstris – valgomasis pievagrybis*, sin. *paplempis* (Iv), *šampinjonas* (Iv) LBŽ 283; ši grybų gentis taip pavadinta matyt dėl panašumo į kitą grybą.

Po vieną rasta priešdėlių *pro-* ir *be-* vedinių:

lot. *Genista – prožirnis* (: pro- + žirnis), plg. *rāipstas* Pr 206; *prožirnis* (Iv) LBŽ 152; *prožirnis* „pupinių (*Fabaceae*) šeimos augalų gentis <...>. Vaisius – linijiška, rečiau beveik apskrita ankštis“ VLEe; gentis taip įvardyta dėl vaisių panašumo į kito tos pačios šeimos augalo vaisių;

lot. *Laserpitium – begalis* (be- + galas), plg. *begālis, begalinis* Pr 194; *begalis* (Iv, Mln), sin. *begalinis* (Alk, Iv, St) LBŽ 190; *begalis* BVŽ 172; *begalis* „lapai dukart plunksniški. Žiedynai su skraistėmis. Žiedai balti, rečiau rausvi ar gelsvi, dvilyčiai. Vaisius gelsvai rudas. Žydi liepos–rugpjūčio mėnesį. Auga miškuose, krūmynuose“ VLEe; vedinio motyvacija neaiški.

Priešdėlių vedinių nėra gausu ir *Prigimtūmenėje*, kur dariausias priešdėlis taip pat yra *pa-* (žr. Auksoriūtė 2000: 98–102). Palyginus aptariamus priešdėlių vedinius su *Prigimtūmenėje* teikiamais vardais matyti, kad tik vienas vardas sutampa – *begalis*. Dabar vartojami tik du genčių vardai – *begalis* ir *prožirnis*.

Galūnių vediniai

Tiek pat, kaip ir priešdėlių vedinių, *Žolyne* yra ir L. Ivinskio sudarytų galūnių vedinių. Tokiais galima laikyti tik tris *-is* galūnės vedinius ir po vieną *-as* ir *-a* galūnių vedinį:

lot. *Cortinarius – nuosėdis* (: nusėdo + -is), plg. *wilkūmina* Pr 68; *nuosėdis* (Iv, Mln) „šių grybų vaisinė galvutė ilgesnį laiką būna tinklišku dangalu su kotu sujungta“ LBŽ 105; lot. *Cortinarius praestans – valgomasis nuosėdis* LGA 357; grybo genties vardo motyvacija neaiški;

lot. *Lysimachia – šilingis* (: šilingas + -is), plg. *rògaunis* Pr 219; *šilingė* (Iv) LBŽ 208; *šilingė; poraistė* BVŽ 186; *šilingė* VLEe; vedinys sudarytas pagal vaisių formos panašumą į monetą;

lot. *Stratiotes – agaris* (: *agaras* „lot. *Trápa nátans – agaras* (Iv, B)“ LBŽ 350 + -is), plg. *asztrej, àgarāj* Pr 120; lot. *Stratiótes aloides – alijošinis aštrys* (Iv), sin. *agaris* LBŽ 335–336; *aštrys* BVŽ 288; vardas nurodo panašumą į kitą augalą, nes abu augalai auga vandenyje;

lot. *Nymphaea – glūdas* (: glūdus „nuošalus“ + -as), plg. *lièpis* Pr 176; *vandens lelija*, sin. *glūdas* (Iv, St) LBŽ 236; *vandens lelija* BVŽ 207; genties vardo motyvacija sunkiai atsekama;

lot. *Cicuta – nuokana* (: nukanoti „nužudyti“ + -a), plg. *siùtminīs* Pr 191, lot. *Cicúta virósa – nuodingoji nuokana* (Iv) „labai nuodingas augalas“ LBŽ 89; *nuokana* VLEe; vedinio pamatinis žodis nurodo pagrindinę vidinę augalo ypatybę ir jos poveikį žmogui.

Apie L. Ivinskio naujadarą *nuokana* jau rašyta ir šis augalo vardas įvairiai vertintas. Berndas Gliwa šį vardą aiškina kaip priesagos *nuo-* ir šaknies *-kan-* „kamuoti, varginti, naikinti“ vedinį, o motyvacija esanti „kuo, kas kankina“ (plačiau žr. Gliwa 2002: 3–5). Šį B. Gliwos spėjimą dėl morfologinės analizės stokos kritikuoja Rolandas Kregždys, jis *nuokaną* laiko priešdėlio vediniu (plačiau žr. Kregždys 2011: 141–142). Terminologo J. Klimavičiaus manymu, „*nuokana* žemaičio Ivinskio padaryta iš *nukanoti* „nužudyti“ (kanoti – „naikinti; kanuoti“; plg. dar nukanėti „nusibaigti“)“ (Klimavičius 2010: 149). J. Klimavičiaus pateiktas aiškinimas įtikina.

Dūriniai

Žolyne pateikta 13 L. Ivinskio sudarytų dūrinių. Kaip pastebi A. Gritėnienė, „pavadinant augalus kaip tik dažnai ir iškeliamas ne vienas, o mažiausiai du kokie nors svarbūs požymiai, kurių neįmanoma išreikšti vienu pamatiniu žodžiu“; todėl dūriniai yra labai patogi žodžių darybos priemonė (Gritėnienė 2006: 123). Devynių L. Ivinskio *Žolyne* pateiktų dūrinių ir sandai, ir motyvacija aiški:

lot. *Cimifuga – blakėžude* (: *blakė* + *žudyti*), plg. *blākžudė* Pr 162; lot. *Cimifuga foetida – blakėžudė smirduolė* (Iv) „(lot. *cimex* – *blakė*, *fuga* – bėgimas; augalas turi biau rū kvapą ir vartojamas blakėms naikinti)“ LBŽ 89; *blakėžudė* BVŽ 86; dūrinys nurodo augalo paskirtį – jis naudojamas blakėms naikinti;

lot. *Cynosurus – kietavarpe* (: *kietas* + *varpa*), plg. *lièpotis* Pr 125; lot. *Cynosúrus cristátus – paprastoji kietavarpė* [Iv, Mln] LBŽ 113; *kietavarpė* „vieniometė arba daugiametė žolė 5–80 cm aukščio su labai tankia vienašale varpa“ VLEe; augalas pavadintas pagal varpos ypatybę;

lot. *Ficaria* – švitriešis (: švitėti, švita + riešis „riešutas“ LKŽe?), lot. *Ficaria ranunculoides* žr. *Ranunculus Ficaria* – vėdrynas švitriešis (Iv) „(lot. *ficus* – fyga; augalo šakniagumbiai panašūs į fygas)“ LBŽ 292; švitriešis BVŽ 131; švitriešis „daugiametė žolė, išauginanti šakniagumbį ir ilgas laibas pridėtines šaknis. Lapai sultingi, sodriai žali. Kartais lapų pažastyse susidaro gumbelių, kuriais švitriešis dauginasi vegetatyviniu būdu. Stiebas gulsčias arba pagulęs. Vainiklapiai sodriai geltoni“ VLEe; lot. *Ficaria verna* – pavasarinis švitriešis „Lapų lakštai sultingi, storoki, ryškiai žali, blizgantys, tarsi riebalais ištepti. <...> Vainiklapiai-nektarinės <...> geltoni, blizgantys“ LF III 408; augalo lapų ir žiedų išvaizda atsispindi darinio motyvacijoje;

lot. *Lithospermum* – kietagrūdis (: kietas + grūdas), plg. *grājwas* Pr 232; *kietagrūdis* (Iv) „(gr. *lithos* – uola, akmuo ir *sperma* – sėkla; turi kietas, kaip akmenį, sėklas)“ LBŽ 200; *kietagrūdis* BVŽ 180; dūrinys nurodo sėklų ypatybę – jų kietumą;

lot. *Lycogala* – pienraudis (: pienas + raudas), plg. *raudmėnė* Pr 59; lot. *Lycogala epidendrum* – raudenė (Iv, St), sin. *pienraudis* (Iv, Mln) „(gr. *lykos* – vilkas ir *gala* – pienas <...>). Ant pūvančių medžių, stuobrių, kelmų dažnai sutinkamas gleiviagrybis“ LBŽ 206; lot. *Lycogala epidendrum* – rutulinė raudenė „etaliai <...> jauni – oranžiškai rožiniai, subrendę – gelsvai rudi, gelsvai pilki, apaugę rausvai rudomis karpūtemis, vidinė masė skysta, minkšta, rožinės spalvos“ LGA 526; grybas įvardytas pagal gleivūno spalvą;

lot. *Lunaria* – plataukšle (: platus + aukšlys), plg. *platānksztis* Pr 176; *blizgė* (P), sin. *plataukšlė* (Iv) LBŽ 204; *blizgė* „(lot. *luna* – mėnulis; vaisiai apskriti ir blizga kaip mėnulis)“ BVŽ 183; *blizgė* „vaisius – didelė pailga arba beveik apskrita ankštarėlė. Jo sąvaroms subyrėjus lieka blizganti pertvara“ VLEe; augalo gentis pavadinta nurodant vaisiaus ypatybę ir jo panašumą į aukšlį;

lot. *Onopordon* – piktadagis (: piktas + dagys), plg. *piktdāgis* Pr 254; lot. *Onopordon Acáanthium* – kardažolė (DS), sin. *piktadagis* „gr. *akanthia* – dyglis, dygliuotas augalas“ LBŽ 239; lot. *Onopórdum* – kardažolė BVŽ 209; augalas įvardytas pagal jo pagrindinį požymį – dyglius;

lot. *Ornithogalum* – paukštpiene (: paukštis + pienas), plg. *gėltras* Pr 132; *Ornithogalum umbellátum* – skėtinė paukštpienė (Iv) „(gr. *ornis*, *ornithos* – paukštis ir *gala* – pienas; augalo žiedai balti kaip pienas)“ LBŽ 241; *paukštpienė* BVŽ 211; dūrinys sudarytas sekant lotynišką augalo vardą ir jo motyvaciją – žiedų spalvos panašumą į pieno spalvą;

lot. *Thesium* – linovietis (: linas + vieta), plg. *linòvietis* Pr 153; *Thesium ebracteátum* – plikažiedis linlapis (PR, F), sin. *linovietis* (Iv, Mln) LBŽ 345; *linlapis* BVŽ 294; *linlapis* „beveik visi linlapiai yra pusiau parazitai, iš kitų augalų šaknų siurbia vandenį ir mineralines medžiagas“ VLEe; dūrinio pirmasis sandas rodo panašumą į liną, tačiau antrojo sando motyvuojamasis požymis neaiškus.

Trijų dūrinių ne tik neaiški darybos motyvacija, bet ir ne visai aiškūs dūrinių sandai:

lot. *Crataegus – sabinkaulis* (: subinė ? + kaulas), plg. *kaulėnis* Pr 202; *gudobelė* (P), sin. *kaulinis* (Iv, Gr), *sabinkaulis* (Mln iš Iv), *subinkaulis* (Iv) LBŽ 107; *gudobelė* BVŽ 99;

lot. *Melittis – medumele* (: medus + mėlė „mėlyna spalva“ arba mėlės „dažinė mėlžolė“ LKŽe), plg. *mėdūnis* Pr 231; *Melittis Melissophyllum – melisalapė medumėlė* (Iv) LBŽ 218; *medumėlė* „(gr. *melitta* arba *melissa* – bitė)“ BVŽ 193;

lot. *Listera – dviguone* (: dvi + guonia „galva“?), plg. *brāšzis* Pr 141, *dviguonė* (Iv) LBŽ 200; *dviguonė* BVŽ 180; lot. *Listera cordata – širdinė dviguonė* „lapai 2 (3), beveik priešiniai, bekočiai, širdiškai kiaušiniški arba širdiškai kiaušiniškai trikampiški, buki arba apybukiai, labai trumpu smaigaliu besibaigiančiomis viršūnėmis“ LF II 581–582; dūrinio antrojo sando motyvacija neaiški, nes šio augalo rūšis *širdinė dviguonė* turi du plačius lapus.

Minėtinas ir vienas hibridas, kurio pirmasis sandas yra pasiskolintas:

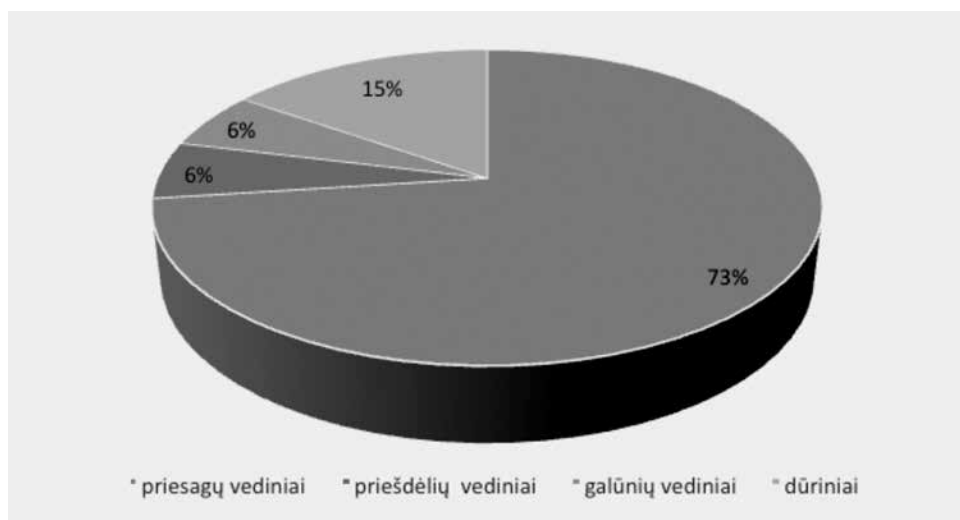
lot. *Taxus – tysmedis* (: tysas (rus. *mucc*) + medis), plg. *cicas, cico mēdis* Pr 144; lot. *Tāxus baccāta – kukmedis* (Mln), sin. *tysmedis* (Iv) LBŽ 342; *kukmedis* „kukmedinių (*Taxaceae*) šeimos spygliuočių visžalių medžių ar krūmų gentis. 8 rūšys. Paplitęs Šiaurės pusrutulyje. Užauga iki 32 m aukščio“ VLEe.

Apibendrinant aptartus L. Ivinskio sudarytus dūrinius galima pastebėti, kad beveik visų dūrinių antrasis sandas yra daiktavardinis, tik po vieną dūrinių rasta su antruoju veiksmažodiniu (*blakėžudė*) ir būdvardiniu (*pienraudis*) sandais. Daugiausia dūrinių su antruoju daiktavardiniu sandu yra ir *Prigimtūmenėje* (84 proc.), taigi tas pats polinkis matomas ir nagrinėjant *Žolyne* pateiktus augalų ir grybų genčių vardus. Dūrinių su antruoju daiktavardiniu sandu pirmasis sandas taip pat dažniausiai yra daiktavardis, tik keturių pirmasis sandas yra būdvardis (*kietagrūdis, kietavarpė, piktadagis* ir *plataukšlė*) ir rasta po vieną dūrinių su pirmuoju veiksmažodiniu ir skaitvardiniu sandais (*švitriešis* ir *dviguonė*).

Iš 13 L. Ivinskio dūrybos būdu sudarytų augalų ir grybų genčių vardų iš *Žolyno* į kitus terminografinius šaltinius pateko ir vartosenoje įsigalėjo septyni vardai: *blakėžudė, dviguonė, kietagrūdis, kietavarpė, medumėlė, paukštpienė, švitriešis*.

Aptarus *Žolyne* pateiktus L. Ivinskio naujadarus matyti, kad daugiausia rasta priesagų vedinių (62) ir dūrinių (13). Procentinę naujadarų išraišką pagal darybos formantus galima matyti 2 paveiksle.

2 pav. L. Ivinskio naujadarai pagal darybos formatus (proc.)

Neaiškios darybos augalų ir grybų genčių vardai

Žolyne yra augalų ir grybų genčių vardų, kurių daryba ir motyvacija neaiški, tokių vardų yra 27. Pirmiausia minėtina 11 genčių vardų, vartojamų dabartinėje botanikos nomenklatūroje, daugumos jų priesagas formaliai galima išskirti, tačiau pamatiniai žodžiai neaiškūs:

lot. *Cephalanthera* – garbenis, plg. *gałwòmīntris* Pr 141; *garbenis* (Iv, Mln) LBŽ 79; *garbenis* BVŽ 76;

lot. *Clinopodium* – dašis; lot. *Clinopódium vulgáre* žr. *Saturėja vulgáris* LBŽ 96, lot. *Saturėja* – dašis (Iv) LBŽ 312; *dašis* BVŽ 276;

lot. *Gymnadenia* – plauretis, plg. *plĩntis* Pr 140; *plauretis* (Iv, Mln), sin. *pluoretis* LBŽ 161; *plauretis* BVŽ 147;

lot. *Lejeunia* – plojene, plg. *wienoražis* Pr 100; *įgaubtalapė plojenė* (Iv) LBŽ 193; *plojenė* BVŽ 174;

lot. *Montia* – menuva, plg. *szaltrėné* Pr 184; *menuva* (Iv, Mln), sin. *menuvas* (Iv, St) LBŽ 225; *menuva* BVŽ 198;

lot. *Neslia* – prožiklė, plg. *grudėné* Pr 176; *Néslea paniculáta* – prožiklė LBŽ; *prožiklė* BVŽ 205;

lot. *Onosma* – liesmuo, plg. *lièsmuō* Pr 233; *liesmuo* LTB;

lot. *Polypodium* – šertvė, plg. *kojūminis* Pr 114; *šertvė* (Iv) LBŽ 272; *šertvė* BVŽ 238;

lot. *Scrophularia – beroidis*, plg. *ropėjnis* Pr 222; *beroidis* (Iv) LBŽ 317; *beroidis* BVŽ 271;

lot. *Sesleria – mielitas*, plg. *mièlitis* Pr 126; lot. *Sesleria caerúlea – mèlitas* (Iv, Mln) LBŽ 321; *mèlitas* BVŽ 275;

lot. *Svertia – patvenis*, plg. *gajūstras* Pr 236; lot. *Sweertia perennis – daugiametis patvenis* [Iv] LBŽ 337; *patvenis* BVŽ 289.

Prie dabar vartojamų šios grupės genčių vardų galima priskirti dar vieną vardą, kurio tik pakeista giminė:

lot. *Melica – striepsnis*, plg. *stièpris* Pr 125; lot. *Melica nítans – striepsné* (Iv) LBŽ 217; *striepsné* VLEe.

Kiti neaiškios darybos augalų ir grybų genčių vardai į dabartinę vartoseną neįtraukti:

lot. *Coremium – kaine*, plg. *gàlwietis* Pr 51;

lot. *Gratiola – gaukras*, plg. *jāukras* Pr 222; lot. *Gratiola officinális – vaistinė raitinytė* (P), sin. *gaukras* (Iv) LBŽ 160; *raitinytė* VLEe;

lot. *Lepidium – ložukas*, plg. *žazūkas, skāminas* Pr 177; *pipirné* (P), sin. *lašukas* (Iv, St), *ložukas* (Iv, Mln) LBŽ 195; *pipirné* BVŽ 175;

lot. *Majanthemum – miejugas*, plg. *pādziaugsmis* Pr 131; lot. *Majanthemum bifólium – medutė*, sin. *miejūgas* (Iv) LBŽ 210; lot. *Maianthemum – medutė* BVŽ 188;

lot. *Marchantia – apižele*, plg. *iwairis* Pr 99; lot. *Marchantia polymórpha – paprastoji maršancija* LBŽ 213; *maršantija* BVŽ 190;

lot. *Morchella – gmarte*, plg. *bridiėlus* Pr 65; *briedžiukas*, sin. *gmartė* (Iv) LBŽ 225; lot. *Morchella esculenta – valgomasis briedžiukas* LGA 490;

lot. *Osmunda – klastotras*, plg. *roglėnis* Pr 115; lot. *Osmunda regális – karališkasis klestėtras* (Iv), sin. *klastotras* (Mln) LBŽ 242; *osmunda* BVŽ 214;

lot. *Peucedanum – grinuvas*, plg. *kartėjnis* Pr 194; *saliavas* (P) LBŽ 252; *saliavas* BVŽ 222;

lot. *Sagitaria – vilyte*, lot. *Sagittaria sagittifolia – papliauška*, sin. *vilytė* (Iv) LBŽ 306; lot. *Sagittaria – papliauška* BVŽ 262;

lot. *Splachnum – prastus*, plg. *pumpùriėzis* Pr 105; lot. *Splachnum ampulláceum – mėšlius paputžandis* LBŽ 332; *mėšlius* BVŽ 285;

lot. *Struthiopterys – sparmenas*, plg. *ugniėtis, ugnies papartis* Pr 115; lot. *Struthiopterys germanica* žr. *Onoclea Struthiopterys* LBŽ 336; *jonpapartis*, sin. *sparmenas papartuolis* (Iv, Mln) LBŽ 238;

lot. *Tagetes – kronis*, plg. *mašziėstras* Pr 257; *serentis* LBŽ 340; *serentis* BVŽ 291;

lot. *Teesdalia – trintus*, plg. *sīrpstas* Pr 178; lot. *Teesdália nudicáulis – smiltyninė pašuolė* (P), sin. *jodalis* (Iv, St), *trintus* (Iv, Mln) LBŽ 342–343; *pašuolė* BVŽ 292;

lot. *Trapa – agaras*, plg. *àgaras* Pr 199; lot. *Trápa náttans – agaras* (Iv, B), sin. *agarūnas* (Iv, St) LBŽ 350; *agaras* BVŽ 299.

Prie neaiškių genčių vardų minėtinas dar vienas genties vardas, nes nepavyko nustatyti, koks augalas ar grybas pavadintas šiuo vardu:

lot. *Machalocarpus – liemuone*.

Palyginus *Žolyno* vardus su tų pačių augalų vardais, pateiktais *Prigimtūmenėje*, galima pastebėti, kad tik du vardai sutampa – *agaras* ir *liesmuo*.

Terminologizuoti augalų ir grybų genčių vardai

Vienas iš L. Ivinskio gamtos mokslų nomenklatūrinių pavadinimų kūrimo būdų buvo šnekamosios kalbos žodžių terminologizavimas (plačiau žr. Aukšoriūtė 2000: 75–68). Iš terminologizuotų augalų ir grybų vardų pirmiausia minėtini dūriniai. 11 sudurtinių augalų ir grybų vardų L. Ivinskis perėmė iš šnekamosios kalbos:

lot. *Dactylis – šunažolė*, plg. *pievėnis* Pr 125; *šunažolė* (Iv, Mln), sin. *pamienis* (Iv, St) LBŽ 115; *šunažolė* VLEe; *šunāžolė* „sf. (1) DŽ, OGLII26, NdŽ, KŽ, LTEXI14, *šunažolė* (1) BŽ136; Mt, Rtr, EncVI281, LBŽ bot. *varpinių šeimos žolė, tinkanti pašarui* (Dactylis): Paprastoji šunažolė (D. glomerata) LFII233. Šita žolė šunažole vadina Kp“ LKŽe; *šunažolė* BVŽ 107;

lot. *Filipendula – vingiorykštė; vingiorykštė* LBŽ 143; *vingiorykštė* „sf. (1) DŽ¹, DrskŽ, *vingiorykštė* (1) DŽ, NdŽ; EncVIII190 1. DrskŽ bot. *erškėtinių šeimos pievų augalas* (Filipendula): Vinkšnalapė vingiorykštė (F. ulmaria) Mt. Pelkinė vingiorykštė (F. ulmaria) LBŽ. Pievinė vingiorykštė (F. hexopetala) LBŽ. Plika-lapė vingiorykštė (F. denudata) rš. Vingiorykštės kvepia, pilna pakalnė Svn. Lietuvoje auga pievinė vingiorykštė ir pelkinė vingiorykštė LTEXII282“ LKŽe; *vingiorykštė* BVŽ 132;

lot. *Fragaria – žiemuogė*, plg. *žėmuogė* Pr 203; *žėmuogė* LBŽ 145; *žėmuogė* „sf. (1) KBII98, K, Jn, K.Būg(Kv), Š, NdŽ, KŽ, *žėmuogė* (1) Š, DŽ, NdŽ, Tv, Erž, Dkš, Smln, Aln, *žėmuogė* (3^b) Brs, Vks 1. SD¹138, SD287, R, R123, MŽ, MŽ161, Sut, Kos137, P, F, N, M, MitIII138, L, LL176, ŠT54 bot. *erškėtinių šeimos laukinis ir kultūrinis žolinis augalas, vedantis raudonas sultingas uogas* (Fragaria)“ LKŽe; *žėmuogė; braškė* BVŽ 133; pirmajame dūrinio sande parašytas dvibalsis *ie* greičiausiai yra korektūros klaida, nes tokios formos šio augalo vardo nerasta;

lot. *Fumaria – žvirblierutė*, plg. *žvirblārūtė* Pr 175; *žvirbliarūtė* (Iv, Mln, Rk) LBŽ 147; *žvirbliarūtė* „sf. (1) DŽ, NdŽ, *žvirbliārūtė* (1) NdŽ, KŽ, Sv; Mt,

LBŽ, EncVIII703, LEV427, Brs bot. *daržų piktžolė pilkai žaliais lapais, rausvais arba raudonais žiedais* (Fumaria): Vaistinė žvirbliarūtė (F. officinalis) LFIII476“ LKŽe; *žvirbliarūtė* BVŽ 135;

lot. *Gnaphalium* – *katpede*, plg. *kātpiedė* Pr 255; *katpėdė* (Iv) LBŽ 158; *kātpėdė* „sf. (1) bot. 1. N, K, P, Mt, DŽ, EncIX198, Yl, Skd *graižaziedžių genties augalas* (Gnaphalium): Kātpėdės geltonai žydi, nuo geltos gydo J. Kātpėdės ganyklo[je] kuone ant kiekvieno kupsto auga Žgč. Katpėdė tikroji (G. dioecum) F. Gelsvoji katpėdė (G. luteo-album)“ LKŽe; *pūkelis* BVŽ145;

lot. *Merulius* – *lapėlaižis*, plg. *gajdkojis*, *lapiėlājis* Pr 66; *trobagybis*, sin. *lapėlaižis* (Iv) LBŽ 220; *lapėlaižis* „sm. (1) bot. 1. Kos86, J, Šts, Vvr, Tv *toks grybas, gaidukas, rudukė, voveraitė* (Cantharellus cibarius): Še koks lapėlaižis, kaip lepšis Lkv. Lapėlaižiai auga krūvoms Kv. Vienų lapėlaižių prisirinkęs, nė vieno baravyko Tl. 2. NdŽ, LBŽ *trobagybis* (Merulius): Lapėlaižis ašaročius (M. lacrymans) Mt“ LKŽe;

lot. *Nardus* – *briedgaure*, plg. *brīdgāuris* Pr 127; lot. *Nardus stricta* – *briedgaurė* (Iv) LBŽ 231; *briedgaurė* BVŽ 202; *brīedgaurė* „sf. (1), *briedgaūrė* (2) žr. briedgauris: brīedgaurę pjauti eik, kai rasa Šll. Briedgaūrė – tokia žolė netikusi, menkai ėdama, auga sausais kęšais Š“ LKŽe; *briedgaurė* BVŽ 203;

lot. *Phalus* – *kiaulgrybis*, plg. *kaulāgribis* Pr 62; lot. *Phallus impudicus* žr. *Ithyphallus impudicus* LBŽ 254, *poniabadė* (S), sin. *kiaulgrybis* (Iv, Mln) LBŽ 181; lot. *Phallus impudicus* – *paprastoji poniabadė* LGA 470; *kiaūlgrybis* „sm. (1) NdŽ bot. 1. LBŽ, Mt *poniabadė* (Ithyphallus impudicus)“ LKŽe; „dėl jauno grybo šviesios spalvos taip galėtų būti motyvuojami ir paniabadės (Phallus impudicus) pavadinimai *kiaulbudė* <...>, *kiaulgrybis*“ (Lubienė 2015: 141);

lot. *Sedum* – *drugėžole*, plg. *drūzmas* Pr 187; *šilokas* (Pet, dr), sin. *drugenis* (Iv), *drugiažolė* (Iv), *riebumis* (Iv) LBŽ 318; *drugiažolė* sf. (1), *drugiažolė* (1) „bot. 1. Mt, Ak, I *šilokas* (Sedum): Drugiažolės mažukės, geltonos, auga an dirvonų Alv. Šiomet pakupy mažai buvo drugiažolių Kp“ LKŽe; *šilokas* BVŽ 272;

lot. *Suillus* – *šilbaravykis*; lot. *Suillus castaneus* žr. *Bolētus castaneus* LBŽ 337, *smiltyninis baravykas*, sin. *šilbaravykis* (Mln) LBŽ 51; *šilbaravykis* „sm. (1) J, DŽ, Brs, Yl, Rdn, Krš, Stl, Šll, Srd, Grnk, Krs, Skrb, Ppl, Brž, *šilbaravykis* (1) Lkv, Bsg, *šilbaravỹkis* (2) KŽ; Kos152, L bot. 4. LBŽ, NdŽ, KŽ *smiltyninis baravykas* (Gyroporus castaneus)“ LKŽe; lot. *Gyroporus castaneus* – *smiltyninis šilbaravykis* LGA 47;

lot. *Taraxacum* – *kiaulpiene*, plg. *jōstuwis* Pr 257; lot. *Taraxacum officinale* – *piktšašė kiaulpienė* [Mln], sin. *kiaulpienė* (Iv, R, S, V) LBŽ 342; *kiaulpienė* BVŽ 292; *kiaūlpienė* sf. (1) NdŽ, Kv, Lkž, Pn, Grg, Lkv, Šts, *kiaulpienė* (2) BŽ314; Mt „bot. *graižaziedžių šeimos augalas* (Taraxacum): Piktšašė kiaulpienė (T. officinale) LBŽ. Mažoji kiaulpienė (T. levigatum) P.Snar“ LKŽe; *kiaulpienė* BVŽ 292.

LKŽe duomenimis, prie L. Ivinskio terminologizuotų genčių vardų galbūt galima priskirti ir šiuos vardus:

lot. *Agaricus – plempė*, plg. *plàuskis* Pr 67; *plempė* sf. (2) K, *plémpė* (1) BŽ104
1. R, K, LBŽ „bot. toks lakštabudžių šeimos grybas (Collybia): Plempių, rudmėsių,
storkočių bei baravykų jos sau taip daug prisirovė K.Donel. Tokių dailių parsine-
šiau plempių Ktė“ LKŽe; lot. *Agaricus arvensis – dirvinis pievagrybis* LGA 212;

lot. *Carlina – sausažiedis*, plg. *sàusūnis* Pr 254; *sausažiedis* (Iv, Mln) LBŽ 73;
sausažiedis „1. *sausas žiedas*: Kas kita vikiai, žirnikai, įvairiažiedžiai vijoklių
varpeliai ir tūkstančiai kitokių žiedų ir sausažiedžių Vaižg. 2. DŽ bot. *graižaziė-
džių šeimos augalas, kurio žiedo skraistė iš sausų lapelių* (Carlina): Paprastasis
sausažiedis (C. vulgaris) LBŽ“ LKŽe; *karlina* BVŽ 71;

lot. *Myosotis – miegažolė*, plg. *miniètinis* Pr 232; *nemiršėlė* (Iv), sin. *miegažolė*
(P, Iv, Pn), *minètenė* (Iv) LBŽ 227; *miegažolė* „1. LBŽ *juodoji drignė* (Hyoscy-
amus niger). 2. Mt, LBŽ, NdŽ *nemiršėlė, neužmirštuolė* (Myosotis)“ LKŽe; *neuž-
mirštuolė* BVŽ 200;

lot. *Caltha – purena*, plg. *purėnė* Pr 161; lot. *Cáltha palústris – puriena lukšta*
[Mln], sin. *purena* (Bz, Mln), *purenė* (Alk, St), LBŽ 63; *purena* sf. (BzF160,
Mt, LBŽ) LKŽe; *puriena* BVŽ 62;

lot. *Ulmus – guoba*, plg. *wínszna* Pr 147; *gúoba* sf. (1) Br, Dkš, Pjv, Plk, Vl,
Jrb, Gl, Ūd, Vs, Ds, *guobà* (2) J, J.Jabl, (4) DŽ, Sv „1. bot. *vinkšna, skirpstas*
(Ulmus): Gúoba pavėšį daro Dkš. Gúobos žievė duonai kepti J. Iš gúobos kar-
nas plėšia J. Gúoba neauga į didį medį Klp. Gúobos karnos nestiprios Brž.
Guobos medis labai diržingas Rgv. Kas ten stovi ties gúoba? Jrb. Parsivežiau
dvi gúobas iš miško Žsl. Visa pakelė gúobom apsodinta Vl. Pilnos pakriūtės
guobų priaugę Sv“ LKŽe.

Kai kuriuos augalų genčių vardus L. Ivinskis galėjo paimti ne tik iš to
meto šnekamosios kalbos – juos galėjo rasti senuosiuose žodynuose. Ko-
kiais žodynais L. Ivinskis naudojos, galima sužinoti iš jo 1868 m. rusų
kalba rašyto laiško Vasilijui Kulinui. Laiške L. Ivinskis rašo apie lietuvių-
žemaičių žodyno sudarymą:

„<...> aš jau seniai pasiryžęs įvykdyti šį milžinišką darbą, bet jam užbaigti dar
reikia nemaža laiko, reikia išrinkti žodžius iš jau spausdintų ir esančių rankraš-
čiuose žodynų, apie juos aš neseniai gavau žinių: 1. Milkaus, 2. Neselmano,
3. Haako, 4. Sirvydo, 5. Žodyno rankraštis Rygoje, 6. Tas pats Kazanėje,
7. kun. Juškos, 8. kun. Miežinio. Iš pirmojo aš jau išsirinkau žodžius. Laukia
būtinai darbas iš kitų, auksčiau minėtųjų išrašyti man nežinomus žodžius ir su-
sisiekti su jų autoriais“² (Ivinskis 1995: 483).

² L. Ivinskio laiške minimi šie žodynai: 1. Ch. G. Milkaus lietuvių–vokiečių ir vokiečių–lietuvių kalbų žo-
dynas, 2. G. H. F. Nesselmano lietuvių kalbos žodynas, 3. T. V. Haako lietuvių–vokiečių kalbų žodynas,
4. K. Sirvydo lenkų–lotynų–lietuvių kalbų žodynas. 5-uju numeriu tikriausiai pažymėtas M. Miežinio
lietuvių–latvių–lenkų–rusų kalbų žodyno rankraštis, 6-uju – A. Ugiansio lietuvių kalbos žodyno rank-
raštis, o 7-uju – A. Juškos žodyno *Słownik polsko–litewski* (1853–1854) rankraštis (Ivinskis 1995: 568).

L. Ivinskio terminologizuotais augalų ir grybų genčių vardais laikytini ir šie, dar iš indoeuropiečių ar baltų prokalbių atėję vardai:

lot. *Dygitaria* – sora; *sóra* sf. (1) K, K.Būg, Rtr, DŽ, NdŽ, PrL, sorà (3) K.Būg (Kv), (4) NdŽ, soros pl. SD73,290, R, MŽ, D.Pošk, Kos53 „bot. 2. *pirštuotė* (*Digitaria*): Laukinė sóra (Soros laukinės P) (*D. sanguinalis*) BŽ492; Mt. Sora pirštuotė (*D. ischaemum*) LBŽ. Raudonoji sora (*D. sanguinalis*) LBŽ“ LKŽe; sora EŽDB;

lot. *Linum* – linas, plg. *linas* Pr 167; *līnas* sm. ppr. pl. (4) SD131, K „bot. *pluoštinis ir aliejinis augalas* (*Linum*): Linai auginami Lietuvoje nuo senų laikų sp. Ilgūnėliai linai ir striukūnėliai Grž. Miško būtė[je] linų nesėk Trš. Linai kaip rūta žaliavo rš. Kap giria linai (dideli, gražūs) Zt. Mūsų linai iš mažų išbėgo, bet didžiū nepavijo (vidutiniški) MŽ. Ar aš nesakiau tavie, mergelė: neik par linų laukelį JD179 <...>“ LKŽe; *linas, linai* Sabaliauskas 1990: 41;

lot. *Pinus* – pušis, plg. *piūszis, kwājė* Pr 143; *pušis* sf. (4) 1. KIG62, SD346, MŽ¹20, B, P, Sut, N, K, Slnt, Šln, Jnš „bot. *visada žaliuojantis medis su ilgais spygliais ir apvaliais kankorėžiais* (*Pinus*); *to medžio kamienas*: Kedrinė pušis (*P. cembra*) Mt. Miškinė pušis (*P. silvestris*) Mt. Juodoji pušis (*P. nigra*) LBŽ. Kalninė pušis (*P. montana*) P.Snar. Paprastoji pušis (*P. silvestris*) P.Snar. Praskaldyk dervų iš pušies JI315 <...>“ LKŽe; *pušis* Sabaliauskas 1990: 42–43;

lot. *Rubus* – avietė, plg. *awiētė* Pr 203; *aviētė* sf. (2), avietė (3^b) Dsn, Nj „*krūminis augalas saldžiomis uogomis* (*Rubus*); *jo uoga*: Avietės auga giriose ir soduose ar daržuose Dkš. Avietėlė žaliame sode žydėjo (d.) Ds. Krūmas aviečių SD141. Gervuoginė avietė (*R. occidentalis*) rš. Krūminė avietė (*R. fruticosus*) LBŽ <...>“ LKŽe; *aviētė* Sabaliauskas 1990: 154.

Palyginus terminologizuotus vardus su *Prigimtūmenėje* pateiktais tų pačių genčių vardais matyti, kad šiek tiek daugiau nei pusė jų sutampa.

Šiame poskyryje reikėtų aptarti ir skolintus genčių vardus, kurie *Žolyne* nurodyti su L. Ivinskio nuoroda. Didžiąją dalį skolinių L. Ivinskis galėjo paimti iš to meto šnekamosios kalbos ar rasti senuosiuose raštuose. Rasti 9 tokie vardai:

lot. *Allium* – blodustas, plg. *blodūstas, bladūstas, czesnākas* Pr 132; *česnakas* (P), sin. *blodustas* (Iv) LBŽ 15; *blodustas* „(l. plodzist) sm. MitI223 *česnakas*: Žadėdamas anas (kirmėles) išveisti, virink ožkos pieną su blodustais (česnakais) IM1851,45“ LKŽe; *česnakas* VLEe;

lot. *Centaurea* – vosilka, plg. *grasēnė* Pr 254; *bajorė* (P, Kr), sin. *šimterūnis* (Iv, St) LBŽ 77; *×vosilkà* „(brus. васілок, l. wosilka) sf. (2) NdŽ, FrnW, (4) K, KI705, Rtr, FrnW, NdŽ, KŽ, vosilka (1) LzŽ, Graž, vōsilka (1) JT24, vosylkà (2) Plšk; Lex55, SD¹83, SD154, Q305, R229, BS154, MŽ, MŽ306, P, N, M,

L, Š, MitIV182(Ašm) *rugiagėlė*; jos žiedas: Vosilka bajorė (*Centaurea scabiosa*) Mt, LBŽ“ LKŽe; *bajorė* BVŽ 75;

lot. *Cinchona* – *kinina*, plg. *kinina arba kinkina* Pr 251; *kinmedis* (Gr), sin. *kinina* (Iv) LBŽ 89; *kinina* „(l. chinina) sf. 1. LBŽ, Mt bot. *kinmedis* (*Cinchona succirubra*)“ LKŽe; *chininmedis* BVŽ 86;

lot. *Cinnamomum* – *cinamonas*, plg. *cināmonas, cinēmonas* Pr 155; *cinamonas* (Iv, Klv) LBŽ 89; *cinamōnas* sm. (2) DŽ, KŽ, Smn, *cināmonas* (1) NdŽ, KŽ, Gs, Slnt, Pgr, *cinamōnas* (2) NdŽ, KŽ „bot. *prieskoninis šiltųjų kraštų medis ar krūmas* (*Cinnamomum*); *to medžio žievelė kaip prieskonis*: Uogas verdant reikia įdėti cinamono dėl kvapo Grg. Sutrink cinamono apibarstyti Pn. Su-grūstų cinamono, į baltą skarelę su čystu akmenaičiu surišęs, ant siūlo pro špuntą į pat vidų pusbačkės [su midumi] įgrimzdinu S.Dauk“ LKŽe; *cinamonas* BVŽ 86;

lot. *Cochlearia* – *krienas*, plg. *skabiėtras* Pr 177; *krienas* (Iv, Mln), sin. *kriena* (Iv), lot. *Cochlearia Armoracia* – *valgomasis krienas* (Iv, Mln) LBŽ 97; 1 *kriėnas* „(sl.) sm. (4) 1. SD27, MP337, J, P, LBŽ, NdŽ, DŽ, Trg, Brs, Brž, Rm, Kp bot. *kryžmažiedžių šeimos augalas, kurio šaknis ir požeminė stiebo dalis sustorėjusi, mėsinga* (*Armoracia*); *Valgomasis krienas* (*A. rusticana*) P.Snar“ LKŽe; *skabėtras* BVŽ 91, lot. *Armoracia* – *krienas* BVŽ 41; *krienas* Sabaliauskas 1990: 240;

lot. *Eugenia* – *gvazdikas*, plg. *gwajzdikas* Pr 201; lot. *Eugenia caryophyllata* – *gvaizdikmedis* LBŽ 137; *gvazdikas* „(l. gwoździk) sm. (2) J, Dkš; R, Mt, LBŽ bot. *darželiuose auginamas gvazdikinių šeimos augalas* (*Dianthus*)“ LKŽe; *gvazdikmedis* „sm. (1) DŽ; LBŽ bot. *atogrąžų augalas, kurio žiedų pumpurai turi stipriai kvepiančio eterinio aliejaus; vartojami vaistams ir kaip prieskonis* (*Eugenia caryophyllata*)“ LKŽe; *eugenija* BVŽ 127;

lot. *Ruta* – *ruta*, plg. *rūta* Pr 165; 1 *rūtà* „(brus. pyta, l. ruta) sf. (2), (4) Kp, Sb, Km 1. DP314, SD328, Q407, H, R, K bot. *rūtinų šeimos stačiais šakotais stiebais, smulkiomis lapeliais stipraus kvapo darželio augalas* (*Ruta*): Žalioji rūta (*R. graveolens*) P.Snar“ LKŽe; *rūta* BVŽ 261; *rūta* Sabaliauskas 1990: 242;

lot. *Triglochin* – *naryčia*, plg. *narićė* Pr 119; ×*naryčia* „(l. porzyca, rus. норица) sf. (1) 2. Kos38, I *arklių liaukų liga, užžandės*. <...> 4. P, LBŽ, Mt bot. *liūnsar-ginių šeimos augalas; narytžolė* (*Triglochin*)“ LKŽe; *narytžolė* BVŽ 301;

lot. *Zingiber* – *imbiras*, plg. *imbieras* Pr 138; *imbiras* „sm. (1) BŽ187 žr. *imbieras*: Įsigijome imbiro, gvazdikų ir visokių kitų prieskonių rš. Su pipirėliais, su imbirėliais gersime arelkėlę JD987 LKŽe; *imbieras* (l. imbier) „sm. (1) DŽ; SD78, LBŽ bot. *atogrąžų augalas* (*Zingiber*); *jo šakniastiebiai* (*Rhizoma Zingiberis*), *vartojami vaistams ir kaip prieskonis*“ LKŽe; *imbieras* BVŽ 317.

Iš esmės visi aptarti skolinti augalų genčių vardai yra atėję į mūsų kalbą iš slavų ar per slavų kalbas.

IŠVADOS

1. P. Matulionio *Žolyne* pateikti L. Ivinskio augalų ir grybų genčių vardai daugiausia yra L. Ivinskio naujadarai. Jie sudaro apie 60 proc. visų minėtame žodyne pateiktų L. Ivinskio vardų. Vedybos būdu sudaryta apie 51 proc. vardų, dūrybos – apie 9 proc. Neaiškios darybos vardų taip pat rasta nemažai – dar apie 19 proc. visų nagrinėjamų augalų ir grybų genčių vardų.

2. Vedinių grupėje daugiausia priesagų vedinių, jie sudaro apie 86 proc. visų vedinių. Produktiviausios priesagos, su kuriomis daugiausia sudaryta augalų ir grybų genčių vardų, yra *-enis*, *-enė*, mažiau nei trečdalis yra priesagos *-ena* vedinių. Dauguma L. Ivinskio augalų ir grybų genčių vardų iš P. Matulionio *Žolyno* pateko į LBŽ, po to įtraukti ir į kitus botanikos žodynus, tad vartojami ir šiandien. Iš priesagų vedinių dabar vartojami 23 augalų ir grybų genčių vardai, pvz.: *ežėinis*, *garždenis*, *gniaužtenis*, *laiskenis*, *girūnė*, *nerūnė*, *sultenė*, *kerpena*, *strugena*, *nertvė*.

3. Priešdėlių ir galūnių vediniai sudaro tik po 6 proc. visų aiškių naujadarų. Dabar vartojami du priešdėlių vediniai: *begalis* ir *prožirnis* bei du galūnių vediniai: *nuosėdis* ir *nuokana*. L. Ivinskio sudarytų dūrinių *Žolyne* pateikta tik trylika, tai – 15 proc. visų aiškių naujadarų, iš kurių septyni vartojami ir dabar: *blakėžudė*, *dviguonė*, *kietagrūdis*, *kietavarpė*, *medumėlė*, *paukštpienė*, *švitriešis*.

4. Galima išskirti dviejų rūšių naujadarų motyvaciją: darybos ir semantikos. Pamatiniai žodžiai ir dūrinių sandai nurodo įvairius augalų ir grybų požymius: augimo vietą, spalvą, paskirtį, augalo žiedų, lapų, vaisių ar grybų vaisiakūnių panašumą į kokį nors tikrovėje esantį daiktą, kitą augalą ar kitas ypatybes. Pasitaiko naujadarų, kurių motyvacija sunkiai atsekama, tai, matyt, susiję su L. Ivinskio individualiomis asociacijomis ir kūrybiškumu.

5. Dabartinėje vartosenoje įsigalėjo ir vienuolika neaiškios darybos augalų ir grybų genčių vardų, kai kurių iš jų gal ir būtų galima formaliai išskirti darybos formantą, tačiau neaiškus pamatinis žodis, pvz.: *garbenis*, *patvenis*, *plauretis*, *šertvė*.

6. L. Ivinskis terminologizavo augalų ir grybų vardus ir iš to meto šnekamosios kalbos, jie sudaro per 20 proc. visų *Žolyne* pateiktų L. Ivinskio genčių vardų. Daugiausia tokių terminologizuotų vardų yra dūriniai – jų vienuolika, pvz.: *briedgaurė*, *kiaulgrybis*, *kiaulpienė*, *žvirbliarūtė*, *vingiorykštė*, bei iš indoeuropiečių ar baltų prokalbių į mūsų kalbą atėję vardai,

pvz.: *avietė, linas, pušis*. Prie terminologizuotų šnekamosios kalbos vardų galima priskirti ir devynis skolintus vardus, pvz.: *blodustas, cinamonas, krienas, rūta*.

7. Palyginus *Žolyne* su L. Ivinskio nuoroda teikiamus augalų ir grybų genčių vardus su *Prigimtūmenės* vardais nustatyta, kad dauguma abiejuose darbuose duodamų vardų skiriasi, tad akivaizdu, kad P. Matulionis į *Žolyną* L. Ivinskio sukurtus augalų genčių vardus įtraukė ne iš *Prigimtūmenės*. P. Matulionis nurodė, kad naudojosi tik L. Ivinskio grybų piešiniais, o kokiais kitais L. Ivinskio darbais, kuriuose pateikti augalų vardai, naudojosi, nepavyko nustatyti.

ŠALTINIAI

- F1-661 – Ivinskis Laurynas. *Scaurus Agaricus rufo divaceus*, rankraštis saugomas Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto bibliotekos Rankraštyne, F1-661.
- Ivinskis Laurynas 1995: Pasauga. – *Laurynas Ivinskis. Raštai*, Vilnius: Vaga, įklija.
- LBŽ – *Lietuviškas botanikos žodynas*, sud. Botanikos žodyno komisija, red. J. Dagys, Kaunas, 1938.
- Pr – Ivinskis Laurynas. *Prigimtūmenė* (Prigimtūmenė turentė sawieje dalijkus žemies, žoliun ir giwunun su parodimu anun wartojimo), rankraštis saugomas Lenkijos mokslų akademijos bibliotekoje Krokuvoje, 1 d. katalogo nr. 1801; 2 d. katalogo nr. 2824.
- TA I – Pabrėža Jurgis Ambraziejus. *Taislius augyminis*. I–223, par. O. Kažukauskaitė, R. Šepetytė, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2009.
- Ž – Matulionis Povilas. *Žolynas. Dalys II. Lietuwoos augalų žodynas ir augalų taislas*, Vilnius: M. Kutkos spaustuvė, 1906.

LITERATŪRA

- Auksoriūtė Albina 1998: Lauryno Ivinskio rankraščiai Krokuvoje. – *Terminologija* 5, 102–110.
- Auksoriūtė Albina 2000: *Lauryno Ivinskio terminologijos darbai*: daktaro disertacija, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas.
- Auksoriūtė Albina 2004: Neaiškios darybos L. Ivinskio *Prigimtūmenės* naujažodžiai. – *Terminologijos istorijos ir dabarties problemos*, Vilnius: Lietuvių kalbos instituto leidykla, 127–149.
- Auksoriūtė Albina 2008: Keletas atgaivintų Lauryno Ivinskio augalų vardų. – *Terminologija* 15, 132–141.
- Auksoriūtė Albina 2019: Povilo Matulionio „*Žolyne*“ pateiktų augalų genčių vardų autoriniai šaltiniai. – *Bendrinė kalba* 92, 1–21. DOI: doi.org/10.35321/bkalba.2019.92.11.
- BVŽ 1998: *Botanikos vardų žodynas*, sud. R. Jankevičienė, Vilnius: Botanikos instituto leidykla.
- Čiužauskaitė Iona 2012: Laurynas Ivinskis: nuo lietuviškų kalendorių leidėjo iki didaktinės prozos kūrėjo. – *Priešaušrio mokslas, kultūra ir švietimas: Lauryno Ivinskio 200-osioms gimimo metinėms*, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 137–146.
- EŽDB – *Lietuvių kalbos etimologinio žodyno duomenų bazė*. Prieiga internete: <https://etimologija.balt nexus.lt/> [žiūrėta 2020-11-20].
- Gliwa Bernd 2002: Nuodingų augalų *nuokana* ‘*Cicuta Virosa* L.’ bei *nuokanis* ‘toks grybas, *Lactarius Turpis* Weinm.’ pavadinimai lietuvių kalboje. – *Onomasiology Online* 3, 1–7.
- Grinev-Griniewicz Sergiusz 2011: Terminological Methods in the History of Terminology Science. – *Terminologija* 18, 27–42.
- Gritėnienė Aurelija 2006: *Augalų pavadinimų motyvacija šiaurės panevėžiškių patarmėje*, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas.
- Jakaitienė Evalda 2010: *Leksikologija*: studijų knyga, antras pakart. leid., Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.

- Jankevičius Karolis, Jankevičienė Ramunėlė 1962: Kai kurie nauji duomenys apie L. Ivinskio darbus lietuviškos botanikos terminijos srityje. – *Botanikos klausimai* 2, 151–163.
- Kažukauskaitė Ona 2010: Lauryno Ivinskio lenkų–lietuvių kalbų žodynas. – *Lauryno Ivinskio lenkų–lietuvių kalbų žodynas*, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, IX–XXV.
- Klimavičius Jonas 2010. *Terminas prie termino*. VI. – *Terminologija* 17, 144–150.
- Kregždys Rolandas 2011: Rytų baltų fitonimų morfeminio skaidymo ypatumai (etninės žodžių identifikacijos problematika). – *Acta Linguistica Lithuanica* 64–65, 137–164.
- Kruopas Jonas 1960: L. Ivinskio leksikografiniai darbai. – *Lietuvos TSR Mokslų Akademijos darbai* 1(8), 191–198.
- LF – *Lietuvos TSR flora* I (1959), II (1963), III (1961), Vilnius: Valstybinė politinės ir mokslinės literatūros leidykla, V (1976), Vilnius: Mokslas.
- LGA – Urbonas Vincentas. *Lietuvos grybų atlasas*, Kaunas: Lututė, 2007.
- Sabaliauskas Algirdas 1990: *Lietuvių kalbos leksika*, Vilnius: Mokslas.
- LKE – *Lietuvių kalbos enciklopedija*, antras patiksl. ir papild. leidimas, sud. K. Morkūnas, red. V. Ambrazas, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.
- LKŽe – *Lietuvių kalbos žodynas* (I–XX, 1941–2002), e. variantas, vyr. red. G. Naktinienė, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2005. Prieiga internete: www.lkz.lt
- LRK – *Lietuvos raudonoji knyga*, vyr. red. Valerijus Rašomavičius, Vilnius: Lututė, 2007.
- LTB – *Lietuvos Respublikos terminų bankas*. Prieiga internete: <http://terminai.vlk.lt/>.
- Lubienė Jūratė 2015: *Lietuvių kalbos mikonimai: nominacija ir motyvacija*: monografija, Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla.
- Maskuliūnienė Džiuljeta 2012: Lauryno Ivinskio grožinės prozos didaktika. – *Priešaušrio mokslas, kultūra ir švietimas: Lauryno Ivinskio 200-osioms gimimo metinėms*, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 147–160.
- Mikšytė Regina 1995: Lauryno Ivinskio literatūrinis palikimas. – *Laurynas Ivinskis. Raštai*, Vilnius: Vaga, 3–14.
- Petkevičiūtė Danutė 1988: *Laurynas Ivinskis*: monografija, Vilnius: Mokslas.
- Petkevičiūtė Danutė 2012: Pro laiko ūką: Laurynas Ivinskis. – *Priešaušrio mokslas, kultūra ir švietimas: Lauryno Ivinskio 200-osioms gimimo metinėms*, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 11–43.
- Petreikis Tomas 2012: Lauryno Ivinskio *metskaitliai* Žemaičiuose: regioninės knygos kultūros aspektas. – *Priešaušrio mokslas, kultūra ir švietimas: Lauryno Ivinskio 200-osioms gimimo metinėms*, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 67–136.
- Tyla Antanas 1995: Lauryno Ivinskio knygos „Pasauga“ likimas. – *Laurynas Ivinskis. Raštai*, Vilnius: Vaga, 395–400.
- Urbutis Vincas 2009: *Žodžių darybos teorija*, antras leid., Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.
- Vitkauskas Vytautas 1997: Lauryno Ivinskio leksikografiniai principai. – *Lauryno Ivinskio Kalendoriaus 150-mečiui*, Vilnius, 29–32.
- VLEe – *Visuotinė lietuvių enciklopedija*, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras, 2001–2020. Prieiga internete <http://www.vle.lt/>.
- Комарова Зоя Ивановна 2009: Проблема мотивированности термина в различных научных парадигмах. – *Современные тенденции в лексикологии, терминоведении и теории LSP*: сборник научных трудов посвящается 80-летию Владимира Моисеевича Лейчика, Москва.
- Лейчик Владимир Моисеевич 2006: *Терминоведение: Предмет, методы, структура*, изд. второе, Москва.

LAURYNAS IVINSKIS' NAMES OF PLANT AND MUSHROOM GENERA IN POVILAS MATULIONIS' ŽOLYNAS: DEDICATED TO THE 210TH ANNIVERSARY OF THE BIRTH OF LAURYNAS ROKAS IVINSKIS

S u m m a r y

The article addresses 142 plant and mushroom genera names by Laurynas Ivinskis, which are presented in the first glossary of botanical terms published in Lithuania – the collection of plant names *Žolynas Dalys II. Lietuvos augalų žodynas ir augalų taisyklas* (1906) compiled by Povilas Matulionis. Ivinskis' names of plant and mushroom genera presented in *Žolynas* are mainly the neologisms coined by Ivinskis, which ac-

count for around 60 per cent of all Ivinskis' names presented in the aforementioned glossary. Roughly 51 per cent of the names are formed by way of derivation; about 9 per cent of the names are composed by way of compounding. The number of names whose formation is unclear is also rather high – they account for approximately 19 per cent of all the names of plant and mushroom genera under analysis.

The group of derivatives is dominated by suffixal derivatives, which account for roughly 86 per cent of all the derivatives. The most productive suffixes prevailing in the names of plant and mushroom genera are *-enis*, *-enė*; the derivatives with the suffix *-ena* account for less than one-third. Most of the names of the genera of plants and mushrooms composed by Ivinskis travelled from Matulionis' *Žolynas* into *Lietuviškas botanikos žodynas* (Lithuanian Dictionary of Botany), were later included in other botanical dictionaries and have been used to this day. As far as suffixal derivatives are concerned, 23 names of plant and mushroom genera are still used today, e.g., *laiškenis* (Lat. *Mercurialis*, Eng. *Mercury*), *girūnė* (Lat. *Sanicula*, Eng. *Sanicle*, *Black snakeroot*), *sultenė* (Lat. *Valerianella*, Eng. *Lamb's lettuce*, *Cornsalad*), *strugena* (Lat. *Myosurus*, Eng. *Mousetail*).

Prefixal and inflectional derivatives each account for only 6 per cent of all the neologisms whose method of formation is clear. Two prefixal derivatives – *begalis* (Lat. *Laserpitium*, Eng. *Laserwort*, *Woundwort*), *prožirnis* (Lat. *Genista*, Eng. *Greenweed*, *Broom*, *Woadwaxen*) – and two inflectional derivatives – *nuosėdis* (Lat. *Cortinarius*, Eng. *Webcap*, *Cort*) and *nuokana* (Lat. *Cicuta*, Eng. *Water-hemlock*, *combane*) – came to contemporary usage. Only 13 compounds composed by Ivinskis are provided in *Žolynas*, which accounts for 15 per cent of all the neologisms of clear formation of which seven are also used today, e.g., *blakėžudė* (Lat. *Cimifuga*, Eng. *Bugbane*), *kietagrūdis* (Lat. *Lithospermum*, Eng. *Gromwell*, *Pearlplant*), *paukštpienė* (Lat. *Ornithogalum*, Eng. *Star-of-Bethlehem*).

The motivation of neologisms of two types can be singled out: word-formation and semantics. Base words and the components of compounds point to various features of plants and mushrooms: growing site, colour, use, resemblance of blossoms, leaves, fruits of plants or the fruitbody of mushrooms to some item existing in reality, to another plant or other properties. There are also neologisms whose motivation is difficult to trace; that is a sign of Ivinskis' individual associations and creativity.

Eleven names of plants and mushrooms of unclear formation also established themselves in contemporary usage; in case of some of them the type of word-formation could be formally distinguished but the base word remains unclear, e.g., *garbenis* (Lat. *Cephalanthera*, Eng. *Helleborine*), *plauretis* (Lat. *Gymnadenia*, Eng. *Rein orchid*, *Gymnadenia*), *šertvė* (Lat. *Polypodium*, Eng. *Polypody*).

Ivinskis terminologised the names of plants and mushrooms from the spoken language of that time; they constitute over 20 per cent of all the genera names proposed by Ivinskis and included in *Žolynas*. Most of such terminologised names are compounds – there are eleven of them, e.g., *briedgaurė* (Lat. *Nardus*, Eng. *Mat-grass*), *kiaulpienė* (Lat. *Taraxacum*, Eng. *Dandelion*), *vingiorykštė* (Lat. *Filipendula*, Eng. *Dropwort*); another group consists of the names which came into our language from Proto-Indo-European or Proto-Baltic, e.g., *avietė* (Lat. *Rubus*, Eng. *Blackberry*, *Bramble*,

Logan berry, Raspberry), *linas* (Lat. *Linum*, Eng. *Flax*), *pušis* (Lat. *Pinus*, Eng. *Pine*). Nine borrowed names can also be attributed to terminologised names of the spoken language, e.g., *cinamonas* (Lat. *Cinnamomum*, Eng. *Cinnamon*), *gvazdikas* (Lat. *Eugenia*, Eng. *Rose-apple*), *rūta* (Lat. *Ruta*, Eng. *Rue*).

After comparing the names of plant and mushroom genera provided in *Žolynas* with a reference to Laurynas Ivinskis and the names found in Ivinskis' manuscript *Prigimtūmenė*, it was concluded that most of the names presented in both works differ. It is therefore obvious that Matulionis did not take the names of plant genera coined by Ivinskis into his *Žolynas* from *Prigimtūmenė*. Matulionis pointed out that he had only used Ivinskis' drawings of mushrooms; it could not be determined what other works of Ivinskis in which plant names are provided were used by Matulionis.

Gauta 2020-10-20

Albina Auksoriūtė
Lietuvių kalbos institutas
P. Vileišio g. 5, LT-10308 Vilnius
E. paštas albina.auksoriute@lki.lt